

**Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права**

Римське цивільне право

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

КИЇВ - 2019

Рекомендовано Вченою Радою ВНЗ «Національна академія управління».

Протокол № 7 від 24 .09.2019 р.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права. Протокол № 1 від «05» вересня 2019 року.

Укладачі:

Гіда Євген Олександрович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави та права

Пилипенко Л.І. - ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права

Римське цивільне право: Навчально-методичне забезпечення // Гіда Є.О. – К.: Національна академія управління, 2019. –73 с.

ЗМІСТ

ВСТУП

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методи навчання

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ

План лекцій

Методичні вказівки до проведення семінарських (практичних) занять

Теми семінарських занять

Методичні вказівки до виконання індивідуального завдання

Методичні вказівки до виконання самостійної роботи

Теми самостійної роботи

Питання для самостійного опрацювання

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Контроль знань здобувачів вищої освіти

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Порядок переведення оцінок у систему ЄКТС

Форми поточного та підсумкового контролю успішності навчання

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

Допоміжна

Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

ВСТУП

Майбутнє України як правової держави вбачається в економіці, побудованій на засадах ринкової. Вільне підприємництво, свобода договору, консенсус у цивільно-правових відносинах, рівноправність усіх суб'єктів права перед законом та інші демократичні інститути мають визначити засади громадського суспільства.

Для побудови такої держави необхідні висококваліфіковані фахівці-юристи, які мають бути добре обізнані з принципами та основними положеннями сучасного приватного права, яке веде свій родовід із часів Стародавнього Риму. Без таких знань і таких фахівців розбудова демократичної і правової держави на засадах ринкової економіки неможлива. Тому, оскільки без доброго опанування надбанням минулого неможливо успішно будувати майбутнє, цивілістичну підготовку сучасних юристів треба починати з ґрунтового ознайомлення із здобутками правової культури Стародавнього Риму, яка найбільш яскраво проявилася в римському цивільному праві.

Україна за типом правової системи належить до романо-германської правової сім'ї, що також пояснює актуальність і важливість дисципліни, так як Україна прямує до європейської правової культури, яка своїми витокami бере початок з римської приватної спадщини.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладення навчальної дисципліни «Римське цивільне право» є формування у здобувачів вищої освіти як основи знань у галузі римської і сучасної цивілістики, так і в силу універсального значення права-фундаменту юридичного мислення взагалі; висвітлення фундаментальних понять та категорій, таких як справедливість, добросовісність, правові вимоги, речове та особисте право, юридична угода, захист права, статус особи, зобов'язання, борг та відповідальність, та інші; формування професійного праворозуміння та правової культури майбутнього юриста шляхом засвоєння надбання римської правової культури; вивчення основних принципів, понять та інститутів римського приватного права, вирішення казусів.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Римське цивільне право» є ознайомлення з історією становлення і розвитку римського приватного права, його системою та джерелами; засвоєння основних теоретичних положень римського приватного права як підґрунтя подальшого розвитку цивілістичної думки; вивчення основних інститутів римського приватного права; вироблення у здобувачів вищої освіти поваги до правових пам'яток минулого та набуття навичок їх використання для розвитку правового мислення.

Предметом вивчення дисципліни «*Римське цивільне право*» є приватне (цивільне) право античного Риму. Основна увага приділяється правовим інститутам, які були найбільшою мірою опрацьовані юристами стародавнього Риму та зумовили подальший розвиток приватного (цивільного) права майже всіх держав континентальної Європи і більшості країн світу, в тому числі сучасної України.

Передумови вивчення навчальної дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисципліни «*Римське цивільне право*». Проблематика курсу пов'язана з дисциплінами цивілістичного циклу (цивільного права, сімейного права, цивільного процесуального права та ін.).

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин 4 кредити ECTS.

ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дисципліна «Римське цивільне право» забезпечує набуття здобувачами освіти **компетентностей:**

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.
Загальні компетентності	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
Спеціальні (фахові) компетентності спеціальності (визначені стандартом вищої освіти спеціальності)	СК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів. СК5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права. СК6. Знання і розуміння основ права Європейського Союзу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Римське цивільне право» здобувач освіти повинен:

знати: юридичну термінологію, поняття і зміст основних інститутів римського приватного права, його історичну роль і значення для сучасної юридичної науки і техніки; поняття, предмет та систему римського приватного права; джерела римського приватного права; основні принципи римського приватного права; рецепцію римського приватного права в Україні та в інших країнах; функції римського судового процесу; процес виникнення, становлення та розвитку окремих цивільно-правових інститутів; речові права (володіння, право власності, права на чужі речі); основні види зобов'язання; засади сімейного та спадкового права; особливості правового статусу суб'єктів приватного права.

вміти: користуватися джерелами приватного права; відмежовувати цивільно-майнові відносини від майнових відносин іншого виду; правильно тлумачити і застосовувати норми цивільно-процесуального права; самостійно поповнювати і поглиблювати свої знання, визначати, обґрунтовувати і відстоювати свою правову позицію, захищати права, свободи і законні інтереси громадян, юридичних осіб, інтереси суспільства і держави; самостійно аналізувати і користуватися джерелами римського права; творчо застосовувати знання про римське приватне право при вивченні сучасного цивільного права.

володіти: знаннями і розумінням ретроспективи формування правових та державних інститутів; знаннями і розумінням міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини. Здатністю застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

Програмні результати навчання

Програмні результати навчання за спеціальністю (визначені стандартом вищої освіти спеціальності)	ПР5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю. ПР13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
--	---

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	се м	п з	л а б	с. р		л	сем	пз	лаб	с.р	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Змістовий модуль 1.													
Тема 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	16	2	2	0	0	12	16	0,5	0,5	0	0	15	
Тема 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	16	2	2	0	0	12	16	0,5	0,5	0	0	15	
Тема 3. ОСОБИ (PERSONAE)	16	2	2	0	0	12	16	0,5	0,5	0	0	15	
Тема 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	16	2	2	0	0	12	16	0,5	0,5	0	0	15	
Тема 5. РЕЧОВЕ ПРАВО	22	4	4	0	0	14	22	1	1	0	0	20	
Разом за змістовим модулем 1	86	12	12	0	0	62	86	3	3	0	0	80	
Змістовий модуль 2.													
Тема 6. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО	17	4	4	0	0	9	17	1	1	0	0	15	
Тема 7. СПАДКОВЕ ПРАВО	17	4	4	0	0	9	17	1	1	0	0	15	
Разом за змістовим модулем 2	34	8	8	0	0	18	34	2	2	0	0	30	
Усього годин	120	20	20	0	0	80	120	5	5	0	0	110	

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності викладача й здобувачів вищої освіти, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-вихових завдань. Вони реалізуються через систему способів і прийомів та засобів навчальної діяльності.

Прийоми навчання – це складова методу, конкретні дії викладача і здобувача вищої освіти, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів.

Засоби навчання – це різноманітні навчальні обладнання, що використовуються в системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторні обладнання, технічні засоби тощо).

При викладенні курсу «Сімейне право» використовуються наступні методи навчання:

1) методи навчання за джерелами передачі і сприйняття інформації. За цією класифікацією

виділяються методи: словесні, наочні, практичні, роботи з джерелами (книгою), відеометод.

Словесні методи: розповідь, бесіда, лекція.

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу. При викладенні цього курсу цей метод використовується рідко. Як правило, вона містить міркування викладача, аналіз фактів, подій, прикладів, тобто поєднується з поясненням матеріалу, який вивчається (для створення в уяві певного образу).

Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого викладач розкриває сутність певного явища. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду здобувачів вищої освіти.

Лекція – це метод, за допомогою якого викладач у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

Наочні методи: демонстрація, ілюстрація – це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація – метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки, статистика тощо).

Практичні методи : вправи, практичне заняття, рольова гра.

Вправи. Суть методу полягає в тому, що здобувачі виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні засвоєного матеріалу на практиці. Практична робота спрямована на використання набутих знань у вирішенні практичних завдань із збірників завдань і практикумів.

Робота з книгою є одним з найважливіших методів навчання. Головна перевага методу полягає в тому, що здобувач має можливість багаторазово обробити навчальну інформацію в доступному для нього темпі та в зручний час (підручник, навчальний посібник, монографія, стаття тощо).

Структурний метод навчання за характером логіки пізнання: аналітичний метод, індуктивний метод, дедуктивний метод, продуктивний метод.

Аналітичний метод передбачає мисленнєвий або практичний розпад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак.

Індуктивний метод – це шлях вивчення явищ від одиничного до цілого.

Дедуктивний метод базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного.

Методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності : репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Репродуктивний метод. Він має такі ознаки: 1) знання здобувачам вищої освіти пропонуються в готовому вигляді; 2) викладач не тільки повідомляє знання, а й пояснює їх; 3) здобувачі вищої освіти свідомо засвоюють знання, розуміють їх і запам'ятовують; 4) міцність засвоєння забезпечується багаторазовим їх повторенням (знань);

Метод проблемного викладу знань є перехідним від виконавчої до творчої діяльності (викладач створює проблемну ситуацію і пропонує здобувачам вищої освіти її розв'язати).

Частково-пошуковий метод включає здобувачів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання.

Дослідницький метод спрямований на включення здобувачів вищої освіти у самостійне розв'язання пізнавального завдання (без повідомлення знань).

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ

Змістовий модуль 1.

ТЕМА 1.ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Поняття сучасного цивільного права можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють майнові і деякі немайнові відносини між учасниками обороту методом рівності сторін.

У Стародавньому Римі існувало три системи: цивільне право, право народів, преторське право, що складало цивільне право.

Цивільне право регулювало майнові відносини між римськими громадянами. Право народів регулювало майнові відносини як між римськими громадянами з однієї сторони і перегринами з іншої, так і між самими перегринами. Преторське право склалося в результаті практичної діяльності преторів і деяких інших магістратів. Преторське право регулювало майнові відносини, як між римськими громадянами, так і перегринами, однак застосовувалося у випадках, коли норми цивільного права і права народів виявлялися нездатними врегулювати нові відносини.

Стародавній Рим був центром юриспруденції, що народжувалася. Найбільш ретельно і глибоко розроблені два основних правових інститути, що мали вирішальне значення для зміцнення рабовласницького панування і господарського обороту: інститут необмеженої індивідуальної приватної власності й інститут договору.

З XII століття починається активне пристосування римського приватного права (рецепція) до нових виробничих відносин Південної і Центральної Європи, що потім поширилося на всю Європу. Рецепції римського права значною мірою сприяли його абстрактний характер, відділення від землі, що його породила, здатність приживлятися в будь-яких економічних умовах.

Джерела римського права. Закони XII таблиць, прийняті в 451-450 р.р. до н.е., були першим писаним правом і першим записом звичаїв. Старий, пов'язаний з родовим устроєм, звичай був замінений писаним правом, що закріплює приватну власність, рабство і нерівноправність. Постанови народних зборів Риму – вищий державний орган. Він приймав чи відміняв війну й укладав мир.

Едикти магістратів. Преторське право. Претор перед вступом на посаду оголошував едикт, у якому проголошував правила правосуддя, заздалегідь вивчивши едикти попередників. Правила були зручні для захисту виникаючих відносин. Претор оголошував в едиктах правила, яких бракувало в цивільному праві, вносив доповнення в цивільне право. Створені преторами правила постійно перетворювалися в правові норми.

Постанова сенату – сенатусконсульти з I до середини III ст. н.е. стають основною формою законодавства, в них викладались загальні принципові положення, які претори повинні були здійснити в своїх едиктах.

Діяльність юристів. У період принципату центр правотворчої діяльності переміщується від преторів до юристів. Найбільш видатні юристи одержують право давати офіційні консультації, а судді засновують на них свої рішення, приймаючи їх як обов'язкові. Юристи вишукують нові рішення правових питань повсякденного життя, правові засоби задоволення потреб обороту, що швидко розвивався.

Імператорські конституції. З встановленням абсолютної монархії правотворча діяльність цілком зосередилася в руках імператора.

ТЕМА 2.ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

Захист порушених прав Римі. Виникнення державного суду у формі легісакційного процесу. Боротьба держави з приватною саморозправою. Поняття судового процесу. Сторони в справі. Розгляд справи у претора в суді. Стадії легісакційного процесу. Забезпечення явки відповідача. Розгляд справи в присяжного судді.

Формулярний процес, як гнучкий і ефективний процес у захисті інтересів рабовласницького класу. Заміна ритуальних дій формулою, що була інструкцією для судді. Претор формулює основи цивільно-правової політики в країні. Система норм цивільного права замінюється системою позовів, із факту надання позову виводиться наявність матеріального права, а не навпаки.

Екстраординарний процес – розгляд майнових суперечок особисто магістратом. Офіційний виклик відповідача в суд і оскарження.

Позов – як право домагатися через суд того, що тобі належить. Речовий позов і особистий позов. Позови строгого права і позови доброї совісті. Види позовів за об'ємом і метою: позови для відновлення порушеного майнового права і штрафні позови, що мали своєю метою піддати відповідача штрафу. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Кондикції.

Особливі засоби преторського захисту: інтердикти – накази претора.

Стипуляція – обіцянка. Введення у володіння. Відновлення в первісному положенні – реституція.

Позовна давність – термін для звернення в суд. Час надає право одному, одночасно позбавляючи права іншого. Визначення початку перебігу терміну. Перерва й установка терміну. Сплив строку позовної давності як позбавлення захисту з боку держави.

ТЕМА 3.ОСОБИ (PERSONAE)

Давньоримська держава була рабовласницькою. В основі виробничих відносин була власність на засоби виробництва і рабів. Основні класи: рабовласники і раби. Римське право вважало рабство нормальним і справедливим і закріплювало рабську залежність і безправність рабів, проголошувало безмежну сваволю рабовласників. Правовими засобами подавляється всякий протест і з'являється легальний терор.

Суб'єкт права – всякий, хто здатен мати право. Це соціально-економічне явище. Вільна людина могла бути продана в рабство.

Правосуб'єктність – це воля, громадянство і родинний стан. За родинним станом населення поділялося на осіб свого права (глави сімейств) і осіб чужого права.

Здатність людини бути носієм визначених прав називалася правоздатністю: право вступати в законний шлюб і право займатися торгівлею (право бути власником), бути спадкоємцем і спадкодавцем, вести цивільно-правові спори в суді.

Дієздатність – здатність робити юридично значущі дії і відповідати за них. Реституція – визнання угод недійсними через недосвідченість сторін. Попечитель (куратор) обмежував дієздатність осіб з 14 до 25 років, угоди укладалися тільки з його згоди. Обмежувалися в дієздатності марнотратники. Обмеження за безчестя. Опікуни і попечителі піклувалися про майнові інтереси підопічних.

Римські громадяни мали найбільшу правоздатність у політичній, майновій і сімейній сферах, службі в армії, брали участь і голосували на народних зборах, мали право бути обраними на посаду магістратів.

Латини не могли служити в римських легіонах, обиратися на посади магістратів. Могли під час перебування в Римі брати участь у народних зборах і голосувати. Могли одружуватися і торгувати. Могли придбати статус римського громадянина.

Перегрини – сусідні з Італією, скорені Римом народи, не мали політичних прав, керувалися власним національним правом. Перегринський претор регулював цивільно-правові відносини.

Раби вважалися річчю і не мали прав. У більш пізній період раби могли керувати майном – право рабського пекулія. Раб міг укладати договори для раціонального ведення господарства від імені хазяїна.

Вільновідпущеник – відпущений на волю раб. Лібертин – вільновідпущеник римського громадянина, обмежений одружуватися, знаходився у залежності від хазяїна, зобов'язаний робити послуги й виплачувати аліменти, не міг викликати хазяїна в суд.

Колон – колишній дрібний орендар землі, юридично незалежний, міг піти в інше місце, але фактично економічна залежність перетворюється в юридичну.

Юридичні особи – корпорації – у цивільному праві прирівнюються до фізичних осіб. Окремі особи можуть вийти зі складу. Майно належить юридичній особі, а не окремим членам.

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Родина – засноване на шлюбі і кровному спорідненні невелике об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю.

Агнатська родина заснована на підпорядкуванні влади домовладці, інші агнати – це родичі тільки по чоловічій лінії. Вони були без прав, підвладні і не могли брати участь у громадському обороті.

Когнатська родина – кровна – спадщина передавалася кровним дітям, більш близький ступінь споріднення.

Шлюб – є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.

Законний римський шлюб за цивільним правом укладався між римськими громадянами – шлюб з чоловічою владою та шлюб без чоловічої влади.

Конкубат – фактично шлюбні відносини людей, що не могли вступити в законний римський шлюб; шлюб не породжував юридичних наслідків, імені батька, аліментів, спадкування і т.д.

Шлюб з чоловічою владою – дружина в повній залежності.

Шлюб без чоловічої влади – дружина – незалежна особистість, можливість розлучення для жінки.

Укладання шлюбу шляхом встановлення (манус) руки над дружиною, шляхом релігійних обрядів, набувальницької давнини.

Умови вступу в шлюб – вільне волевиявлення нареченого і нареченої, досягнення шлюбного віку 14 років для чоловіків, 12 років для жінок, наявність права одружуватися (тільки римські громадяни), незнаходження в іншому нерозірваному шлюбі, відсутність близького споріднення.

Припинення шлюбу – смертю чи розлученням (порушення вірності, замах на життя, нездатність до дітородіння, дошлюбного життя, відхід у монастир).

Правові відносини подружжя при шлюбі з чоловічою владою: дружина юридично не самостійна, чоловік міг карати, вимагати як річ, продати в рабство чи кабалу. Майно дружини переходило чоловіку. Дружина не власник, не спадкоємець після чоловіка нарівні з дітьми.

При шлюбі без чоловічої влади дружина зберігала права після шлюбу, чоловік не міг покарати дружину, вимагати назад, майно чоловіка і дружини роздільні. Заборонялося дарування між подружжям. Могли вступати в угоди між собою. Дружина давала придане, а чоловік дошлюбне дарування.

Правові відносини батьків і дітей. Безмежна влада батька. У кровній родині мати має право проживати з дорослими дітьми після розлучення на аліменти дітей. Батьківська влада могла встановлюватися також шляхом узаконення власних дітей, народжених поза шлюбом.

Усиновлення – влада над чужими дітьми.

Припинення батьківської влади в результаті смерті батька чи дітей, з волі батька – еманципація. Син здобував повну правоздатність і самостійність, але втрачав спадщину. Батько зберігав право користування половиною майна сина.

ТЕМА 5. РЕЧОВЕ ПРАВО

Речове право – якщо об'єктом права були речі, особисте право – якщо об'єктом права були дії, що мають правове значення, наприклад, надання речі в тимчасове користування з умовою повернення власнику. Якщо об'єкт права річ – речове право, якщо об'єкт права дія – зобов'язальне право. Речові права відрізняються абсолютним характером з одного боку –

суб'єкт речового права, з іншого боку – абсолютно всі оточуючі люди. Зобов'язальні відносини носять відносний характер і виникають відносно конкретно визначених осіб, наприклад: продавець – покупець. Відповідач по особовому позову завжди відомий задалегідь.

Необмежена віндикація. Річ – визначена частина природи, що представляє деяку цінність для її власника. Безтілесна річ – не матеріальна.

Манципні та неманципні речі – основні засоби виробництва і предмети споживання. При відчуженні манципних речей (земля, раби, худоба) було потрібно дотримання обряду манципації – засвідчення факту переходу права власності.

Речі тілесні і безтілесні (права спадкування, право з договору). Речі рухомі і нерухомі.

Речі, що знаходяться в обороті і речі, вилучені з обороту (повітря, вода, що тече, моря, публічні речі римського народу: театр).

Речі родові і індивідуально-визначені (унікальні). Родові речі вимірюються числом, вагою, мірою і взаємозамінні. У відношенні індивідуально-визначених речей застосовувався принцип – власник несе ризик випадкової загибелі речі.

Речі подільні і неподільні. Речі споживані і не споживані.

Речі прості і складні.

Головна річ і приналежності до неї.

Плоди природні і цивільні. Доходи.

Майно як сукупність прав і обов'язків власника. Володіння – фактичне володіння річчю незалежно від наявності права на неї. Римські юристи розуміли володіння як фактичне володіння річчю, поєднане з наміром вважати її своєю.

Тримання – фактичне володіння річчю без наміру вважати її своєю.

Володіння законне і незаконне.

Прекарій – надання власником свого майна іншим особам у тимчасове і безкоштовне користування.

Секвестарії – передача спірної речі на збереження до суду третій особі. Сумлінне і несумлінне володіння. Захист фактичного володіння річчю інтердиктами.

Змістовий модуль 2.

ТЕМА 6.ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

Зобов'язання – це правове відношення, в силу якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб інша сторона (боржник) що-небудь дала, зробила чи надала.

Однобічні зобов'язання, договір позики. Зобов'язання регулюють сферу виробництва, переміщення і розподіл товарів. Зобов'язання виникали з певних юридичних фактів (фактум-зроблене) – реальних подій, народження людини, укладання договору, здійснення злочину чи провини. Події і дії.

Правомірні дії, спрямовані на досягнення певного результату (права й обов'язків) називаються угодами.

Двосторонні договори. Договірне цивільне правопорушення. Делікт – позадоговірне правопорушення, заподіяння майнової шкоди.

Сторони в зобов'язанні: боржник і кредитор. Зобов'язання дольові і солідарні. Заміна сторін у зобов'язанні. Новація – відновлення зобов'язання – передача вимоги до іншої особи.

Цесія – ведення справи через представника. Переведення боргу. Виконання зобов'язань. Зобов'язання повинно бути виконане в інтересах кредитора. Виконує зобов'язання боржник. Місце виконання зобов'язання по знаходженню нерухомості чи на вибір боржника. Час виконання як термін платежу, за згодою сторін чи негайно. Наслідки прострочення. Виконання повинно строго відповідати змісту зобов'язання. Наслідки невиконання зобов'язань. Відповідальність боржника при наявності провини і шкоди. Безвинна відповідальність – випадкова загибель.

Забезпечення зобов'язань: завдаток, неустойка, поручительство, застава.

Припинення зобов'язання, крім виконання. Новація. Випадкова неможливість виконання.

Договір є угода двох або декількох осіб про здійснення якої-небудь правової дії чи про стримування від здійснення якої-небудь дії. Предмет договору – дія чи бездіяльність.

Контракти як формальні угоди.

Пакти – неформальні угоди по совісті. Оплатні і безоплатні договори. Законність договору. Воля сторін і способи її вираження. Обман. Примус іншої сторони. Правоздатність і дієздатність сторін. Зміст договору – права та обов'язки сторін. Умови договору: істотні, звичайні, випадкові.

Терміни – визначені і невизначені. Чисті договори.

Ціль договору – кауза (найближча мета). Каузальні договори. Абстрактні договори.

Укладання договору (контрактус) – стягати, зводити в одну волю сторін. Оферта (пропозицію) – пропозиція.

Акцепт – прийняття пропозиції. Вербальні договори – усні (вербис), стипуляція (клятва) у присутності свідків. Строго формальний договір.

Поручительство – договір, яким установлювалася додаткова (акцесорна) відповідальність поручителя за виконання зобов'язання боржником. Літеральні (письмові) контракти. Прибутково-видаткові книги. Реальні контракти – фактична передача речі: позика, позичка, поклажа, застава.

Консенсуальні контракти: купівля-продаж, найм речі, послуг, доручення. Безіменні контракти. Договір міни. Оцінний договір. Пакти.

Позадоговірні зобов'язання – ведення чужих справ без доручення. Позов про повернення недолжностпаченого, украденого. Делікатні зобов'язання.

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО

Спадкування – це перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Майно – це сукупність прав і обов'язків померлого.

Спадкове право – сукупність правових норм, що регулюють порядок переходу майна небіжчика до інших осіб.

Спадкодавець – особа, після смерті якої залишається майно.

Спадкоємець – особа, до якої переходить у встановленому порядку майно небіжчика.

Види спадкування: за законом та за тастаментом (заповітом).

Наступництво мало бути універсальним або сингулярним.

Етапи розвитку римського спадкового права:

- за *jus civile*;
- за преторським едиктом;
- за імператорськими законами;
- у “праві Юстиніана”.

Заповіт – це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті.

Форми заповіту: публічні та приватні; письмові та усні.

Легат – це розпорядження спадкодавця у заповіті про надання будь-якої майнової вигоди за рахунок спадкового майна третій особі – відказ одержувачу.

План лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	2	0,5

2	ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	2	0,5
3	ОСОБИ (PERSONAE)	2	0,5
4	СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	2	0,5
5	РЕЧОВЕ ПРАВО	4	1
6	ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО	4	1
7	СПАДКОВЕ ПРАВО	4	1
Усього годин		20	5

**ТЕМА 1.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА (2 ГОДИНИ)**

Мета вивчення: дати студентам поняття про римське приватне право як цивільне законодавство високоорганізованого рабовласницького суспільства, що у своєму розвитку пройшло кілька етапів і постійно удосконалювалося в залежності від вимог свого часу; визначити його історичну роль у становленні цивільного права європейських держав, у тому числі й у нашій країні; звернути увагу здобувачів вищої освіти на значення римського приватного права для сучасного юриста.

Основна проблема: сучасна наука цивільного права пройнята духом римського цивільного права. Рецепційоване, що діяло тривалий період у багатьох країнах Європи в якості загального, римське цивільне право залишило глибокий слід у правосвідомості, цивільному законодавстві та науці цивільного права.

План лекцій

1. Поняття, предмет, основні історичні етапи римського приватного права.
2. Система римського приватного права.
3. Джерела римського приватного права.
4. Значення римської юриспруденції.

Основний зміст

Поняття сучасного цивільного права можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють майнові і деякі немайнові відносини між учасниками обороту методом рівності сторін.

У Стародавньому Римі існувало три системи: цивільне право, право народів, преторське право, що складали цивільне право.

Цивільне право регулювало майнові відносини між римськими громадянами. Право народів регулювало майнові відносини як між римськими громадянами з однієї сторони і переселенцями з іншої, так і між самими переселенцями. Преторське право склалося в результаті практичної діяльності преторів і деяких інших магістратів. Преторське право регулювало майнові відносини, як між римськими громадянами, так і переселенцями, однак застосовувалося у випадках, коли норми цивільного права і права народів виявлялися нездатними врегулювати нові відносини.

Стародавній Рим був центром юриспруденції, що народжувалася. Найбільш ретельно і глибоко розроблені два основних правових інститути, що мали вирішальне значення для зміцнення рабовласницького панування і господарського обороту: інститут необмеженої індивідуальної приватної власності й інститут договору.

З XII століття починається активне пристосування римського приватного права (рецепція) до нових виробничих відносин Південної і Центральної Європи, що потім поширилося на всю Європу. Рецепції римського права значною мірою сприяли його абстрактний характер, відділення від землі, що його породила, здатність приживлятися в будь-яких економічних умовах.

Джерела римського права. Закопи XII таблиць, прийняті в 451-450 р.р. до н.е., були першим писаним правом і першим записом звичаїв. Старий, пов'язаний з родовим устроєм, звичай був замінений писаним правом, що закріплює приватну власність, рабство і нерівноправність. Постанови народних зборів Риму – вищий державний орган. Він приймав чи відміняв війну й укладав мир.

Едикти магістратів. Преторське право. Претор перед вступом на посаду оголошував едикт, у якому проголошував правила правосуддя, заздалегідь вивчивши едикти попередників. Правила були зручні для захисту виникаючих відносин. Претор оголошував в едиктах правила, яких бракувало в цивільному праві, вносив доповнення в цивільне право. Створені преторами правила постійно перетворювалися в правові норми.

Постанова сенату – сенатусконсульти з I до середини III ст. н.е. стають основною формою законодавства, в них викладались загальні принципові положення, які претори повинні були здійснити в своїх едиктах.

Діяльність юристів. У період принципату центр правотворчої діяльності переміщується від преторів до юристів. Найбільш видатні юристи одержують право давати офіційні консультації, а судді засновують на них свої рішення, приймаючи їх як обов'язкові. Юристи вишукують нові рішення правових питань повсякденного життя, правові засоби задоволення потреб обороту, що швидко розвивався.

Імператорські конституції. З встановленням абсолютної монархії правотворча діяльність цілком зосередилася в руках імператора.

ТЕМА 2.

ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА (2 ГОДИНИ)

Мета вивчення: дати поняття про найдавніші форми цивільного процесу і форми звернення в суд; показати роль державних органів у Стародавньому Римі в боротьбі з правопорушеннями.

Основна проблема: вивчити захист порушених прав у Стародавньому Римі.

План лекції

1. Цивільний процес по римському праву.
2. Форми цивільного процесу.
3. Поняття і види позовів.
4. Особливі засоби преторського захисту.
5. Позовна давність.

Основний зміст

Захист порушених прав Римі. Виникнення державного суду у формі легісакційного процесу. Боротьба держави з приватною саморозправою. Поняття судового процесу. Сторони в справі. Розгляд справи у претора в суді. Стадії легісакційного процесу. Забезпечення явки відповідача. Розгляд справи в присяжного судді.

Формулярний процес, як гнучкий і ефективний процес у захисті інтересів рабовласницького класу. Заміна ритуальних дій формулою, що була інструкцією для судді. Претор формулює основи цивільно-правової політики в країні. Система норм цивільного права заміняється системою позовів, із факту надання позову виводиться наявність матеріального права, а не навпаки.

Екстраординарний процес – розгляд майнових суперечок особисто магістратом. Офіційний виклик відповідача в суд і оскарження.

Позов – як право домагатися через суд того, що тобі належить. Речовий позов і особистий позов. Позови строгого права і позови доброї совісті. Види позовів за об'ємом і метою: позови для відновлення порушеного майнового права і штрафні позови, що мали своєю метою піддати відповідача штрафу. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Кондикції.

Особливі засоби преторського захисту: інтердикти – накази претора.

Стипуляція – обіцянка. Введення у володіння. Відновлення в первісному положенні – реституція.

Позовна давність – термін для звернення в суд. Час надає право одному, одночасно позбавляючи права іншого. Визначення початку перебігу терміну. Перерва й установка терміну. Сплив строку позовної давності як позбавлення захисту з боку держави.

ТЕМА 3.

ОСОБИ (PERSONAE) (2 ГОДИНИ)

Мета вивчення: дати студентам уявлення про правову нерівність населення Римської держави, про те, що римське приватне право було правом високоорганізованого рабовласницького суспільства.

Основна проблема: правова нерівність населення Римської держави спричиняла обмеження в здійсненні і захисті прав різних категорій жителів Римської держави.

План лекції

1. Поняття особи. Суб'єкт права.
2. Правоздатність і дієздатність осіб.
3. Особливості правового положення деяких категорій жителів Рима:
 - римських громадян;
 - латинів;
 - перегринів;
 - вільновідпущеників;
 - колонів;
 - рабів.
4. Юридичні особи в римському приватному праві.

Основний зміст

Давньоримська держава була рабовласницькою. В основі виробничих відносин була власність на засоби виробництва і рабів. Основні класи: рабовласники і раби. Римське право вважало рабство нормальним і справедливим і закріплювало рабську залежність і безправність рабів, проголошувало безмежну сваволю рабовласників. Правовими засобами подавляється всякий протест і з'являється легальний терор.

Суб'єкт права – всякий, хто здатен мати право. Це соціально-економічне явище. Вільна людина могла бути продана в рабство.

Правосуб'єктність – це воля, громадянство і родинний стан. За родинним станом населення поділялося на осіб свого права (глави сімейств) і осіб чужого права.

Здатність людини бути носієм визначених прав називалася правоздатністю: право вступати в законний шлюб і право займатися торгівлею (право бути власником), бути спадкоємцем і спадкодавцем, вести цивільно-правові спори в суді.

Дієздатність – здатність робити юридично значущі дії і відповідати за них. Реституція – визнання угод недійсними через недосвідченість сторін. Попечитель (куратор) обмежував дієздатність осіб з 14 до 25 років, угоди укладалися тільки з його згоди. Обмежувалися в дієздатності марнотратники. Обмеження за безчестя. Опікуни і попечителі піклувалися про майнові інтереси підопічних.

Римські громадяни мали найбільшу правоздатність у політичній, майновій і сімейній сферах, службі в армії, брали участь і голосували на народних зборах, мали право бути обраними на посаду магістратів.

Латини не могли служити в римських легіонах, обиратися на посади магістратів. Могли під час перебування в Римі брати участь у народних зборах і голосувати. Могли одружуватися і торгувати. Могли придбати статус римського громадянина.

Перегрини – сусідні з Італією, скорені Римом народи, не мали політичних прав, керувалися власним національним правом. Перегринський претор регулював цивільно-правові відносини.

Раби вважалися річчю і не мали прав. У більш пізній період раби могли керувати майном – право рабського пекулія. Раб міг укласти договори для раціонального ведення господарства від імені хазяїна.

Вільновідпущеник – відпущений на волю раб. Лібертин – вільновідпущеник римського громадянина, обмежений одружуватися, знаходився у залежності від хазяїна, зобов'язаний робити послуги й виплачувати аліменти, не міг викликати хазяїна в суд.

Колон – колишній дрібний орендар землі, юридично незалежний, міг піти в інше місце, але фактично економічна залежність перетворюється в юридичну.

Юридичні особи – корпорації – у цивільному праві прирівнюються до фізичних осіб. Окремі особи можуть вийти зі складу. Майно належить юридичній особі, а не окремим членам.

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ (4 ГОДИНИ)

Мета вивчення: дати студентам поняття про розвиток сімейних правовідносин у Стародавньому Римі, показати зв'язок між пригнобленим положенням рабів і таким же положенням членів родини в давньоримському суспільстві.

Основна проблема: у родині дружина не мала юридичної самостійності і була обмежена в правах. Батько панував над дітьми, і влада його була безмежна.

План лекції

- Римська родина. Агнати і когнати.
- Поняття і види шлюбу.
- Припинення шлюбу.
- Правовідносини подружжя.
- Правовідносини батьків і дітей. Батьківська влада.
- Узаконення й усиновлення.
- Опіка і піклування.

Основний зміст

Родина – засноване на шлюбі і кровному спорідненні невелике об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю.

Агнатська родина заснована на підпорядкуванні влади домовладці, інші агнати – це родичі тільки по чоловічій лінії. Вони були без прав, підвладні і не могли брати участь у громадському обороті.

Когнатська родина – кровна – спадщина передавалася кровним дітям, більш близький ступінь споріднення.

Шлюб – є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.

Законний римський шлюб за цивільним правом укладався між римськими громадянами – шлюб з чоловічою владою та шлюб без чоловічої влади.

Конкубінат – фактично шлюбні відносини людей, що не могли вступити в законний римський шлюб; шлюб не породжував юридичних наслідків, імені батька, аліментів, спадкування і т.д.

Шлюб з чоловічою владою – дружина в повній залежності.

Шлюб без чоловічої влади – дружина - незалежна особистість, можливість розлучення для жінки.

Укладання шлюбу шляхом встановлення (манус) руки над дружиною, шляхом релігійних обрядів, набувальницької давнини.

Умови вступу в шлюб – вільне волевиявлення нареченого і нареченої, досягнення шлюбного віку 14 років для чоловіків, 12 років для жінок, наявність права одружуватися (тільки римські громадяни), незнаходження в іншому нерозірваному шлюбі, відсутність близького споріднення.

Припинення шлюбу – смертю чи розлученням (порушення вірності, замах на життя, нездатність до дітородіння, дошлюбного життя, відхід у монастир).

Правові відносини подружжя при шлюбі з чоловічою владою: дружина юридично не самостійна, чоловік міг карати, вимагати як річ, продати в рабство чи кабалу. Майно дружини переходило чоловіку. Дружина не власник, не спадкоємець після чоловіка нарівні з дітьми.

При шлюбі без чоловічої влади дружина зберігала права після шлюбу, чоловік не міг покарати дружину, вимагати назад, майно чоловіка і дружини роздільні. Заборонялося дарування між подружжям. Могли вступати в угоди між собою. Дружина давала придане, а чоловік дошлюбне дарування.

Правові відносини батьків і дітей. Безмежна влада батька. У кровній родині мати має право проживати з дорослими дітьми після розлучення на аліменти дітей. Батьківська влада могла встановлюватися також шляхом узаконення власних дітей, народжених поза шлюбом.

Усиновлення – влада над чужими дітьми.

Припинення батьківської влади в результаті смерті батька чи дітей, з волі батька – еманципація. Син здобував повну правоздатність і самостійність, але втрачав спадщину. Батько зберігав право користування половиною майна сина.

ТЕМА 5.

РЕЧОВЕ ПРАВО (4 ГОДИНИ)

Мета вивчення: показати, що цивільно-правові відносини виникають, в основному, з приводу речей, майна, тому питання розділу майна, перерозподілу, а також захисту майнових прав були головною метою громадського суспільства; звернути увагу на те, що речове право захищало майнові права рабовласників.

Основна проблема: речовий позов застосовувався для захисту прав на речі, майно. Оточуючі зобов'язані поважати права, дотримуватися і не порушувати їх.

План лекції

1. Поняття речового права.
2. Поняття і класифікація речей.
3. Система речових прав.
4. Володіння і його види.
5. Поняття і зміст права власності.
6. Способи придбання власності.
7. Захист і припинення права власності.
8. Права на чужі речі.

Основний зміст

Речове право – якщо об'єктом права були речі, особисте право – якщо об'єктом права були дії, що мають правове значення, наприклад, надання речі в тимчасове користування з умовою повернення власнику. Якщо об'єкт права річ – речове право, якщо об'єкт права дія – зобов'язальне право. Речові права відрізняються абсолютним характером з одного боку – суб'єкт речового права, з іншого боку – абсолютно всі оточуючі люди. Зобов'язальні відносини носять відносний характер і виникають відносно конкретно визначених осіб, наприклад: продавець – покупець. Відповідач по особовому позову завжди відомий

заздалегідь.

Необмежена віндикація. Річ – визначена частина природи, що представляє деяку цінність для її власника. Безтілесна річ – не матеріальна.

Манципні та неманципні речі – основні засоби виробництва і предмети споживання. При відчуженні манципних речей (земля, раби, худоба) було потрібно дотримання обряду манципації – засвідчення факту переходу права власності.

Речі тілесні і безтілесні (права спадкування, право з договору). Речі рухомі і нерухомі.

Речі, що знаходяться в обороті і речі, вилучені з обороту (повітря, вода, що тече, моря, публічні речі римського народу: театр).

Речі родові і індивідуально-визначені (унікальні). Родові речі вимірюються числом, вагою, мірою і взаємозамінні. У відношенні індивідуально-визначених речей застосовувався принцип – власник несе ризик випадкової загибелі речі.

Речі подільні і неподільні. Речі споживані і не споживані.

Речі прості і складні.

Головна річ і приналежності до неї.

Плоди природні і цивільні. Доходи.

Майно як сукупність прав і обов'язків власника. Володіння – фактичне володіння річчю незалежно від наявності права на неї. Римські юристи розуміли володіння як фактичне володіння річчю, поєднане з наміром вважати її своєю.

Тримання – фактичне володіння річчю без наміру вважати її своєю.

Володіння законне і незаконне.

Прекарій – надання власником свого майна іншим особам у тимчасове і безкоштовне користування.

Секвестарії – передача спірної речі на збереження до суду третій особі. Сумлінне і несумлінне володіння. Захист фактичного володіння річчю інтердиктами.

ТЕМА 6.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО (4 ГОДИНИ)

Мета вивчення: дати поняття студентам про регулювання майнових відносин у сфері виробництва і громадського обігу в Стародавньому Римі; показати велике значення, що приділяли давньоримські юристи правовому регулюванню взаємин учасників товарообміну, тому вони встановлювали їх учасникам певні права й обов'язки.

Основна проблема: предметом зобов'язального права є певне поведження зобов'язаної особи, її позитивні чи негативні дії.

План лекції

1. Поняття і види зобов'язань.
2. Підстави виникнення зобов'язань.
3. Поняття і класифікація контрактів.
4. Умови виконання зобов'язань. Прострочення виконання та його наслідки.
5. Система забезпечення виконання зобов'язань.
6. Позадовірні зобов'язання.

Основний зміст

Зобов'язання – це правове відношення, в силу якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб інша сторона (боржник) що-небудь дала, зробила чи надала.

Однобічні зобов'язання, договір позики. Зобов'язання регулюють сферу виробництва, переміщення і розподіл товарів. Зобов'язання виникали з певних юридичних фактів (фактум-зроблене) – реальних подій, народження людини, укладання договору, здійснення злочину чи провини. Події і дії.

Правомірні дії, спрямовані на досягнення певного результату (права й обов'язків) називаються угодами.

Двосторонні договори. Договірне цивільне правопорушення. Делікт – позадоговірне правопорушення, заподіяння майнової шкоди.

Сторони в зобов'язанні: боржник і кредитор. Зобов'язання дольові і солідарні. Заміна сторін у зобов'язанні. Новація – відновлення зобов'язання – передача вимоги до іншої особи.

Цесія – ведення справи через представника. Переведення боргу. Виконання зобов'язань. Зобов'язання повинно бути виконане в інтересах кредитора. Виконує зобов'язання боржник. Місце виконання зобов'язання по знаходженню нерухомості чи на вибір боржника. Час виконання як термін платежу, за згодою сторін чи негайно. Наслідки прострочення. Виконання повинно строго відповідати змісту зобов'язання. Наслідки невиконання зобов'язань. Відповідальність боржника при наявності провини і шкоди. Безвинна відповідальність – випадкова загибель.

Забезпечення зобов'язань: завдаток, неустойка, поручительство, застава.

Припинення зобов'язання, крім виконання. Новація. Випадкова неможливість виконання.

Договір є угода двох або декількох осіб про здійснення якої-небудь правової дії чи про стримування від здійснення якої-небудь дії. Предмет договору – дія чи бездіяльність.

Контракти як формальні угоди.

Пакти – неформальні угоди по совісті. Оплатні і безоплатні договори. Законність договору. Воля сторін і способи її вираження. Обман. Примус іншої сторони. Правоздатність і дієздатність сторін. Зміст договору – права та обов'язки сторін. Умови договору: істотні, звичайні, випадкові.

Терміни – визначені і невизначені. Чисті договори.

Ціль договору – кауза (найближча мета). Каузальні договори. Абстрактні договори.

Укладання договору (контрактус) – стягати, зводити в одну волю сторін. Оферта (пропозицію) – пропозиція.

Акцепт – прийняття пропозиції. Вербальні договори – усні (вербис), стипуляція (клятва) у присутності свідків. Строго формальний договір.

Поручительство – договір, яким установлювалася додаткова (акцесорна) відповідальність поручителя за виконання зобов'язання боржником. Літеральні (письмові) контракти. Прибутково-видаткові книги. Реальні контракти – фактична передача речі: позика, позичка, поклажа, застава.

Консенсуальні контракти: купівля-продаж, найм речі, послуг, доручення. Безіменні контракти. Договір міни. Оцінний договір. Пакти.

Позадоговірні зобов'язання – ведення чужих справ без доручення. Позов про повернення недолжносплаченого, украденого. Делікатні зобов'язання.

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО (2 ГОДИНИ)

Мета вивчення: показати, що спадкування – це продовження здійснення права власності за допомогою узаконеного переходу майна померлої особи до спадкоємців.

Основна проблема: спадкування виникло тому, що була необхідність узаконити перехід майна померлого власника до інших осіб з метою захисту прав і інтересів громадян.

План лекції

1. Поняття і види спадкування.
2. Спадкування за законом.
3. Спадкування за заповітом:
 - форми заповітів;
 - зміст заповітів;
 - відкриття заповітів;
 - недійсність заповітів;
 - відкликання заповіту;

- кодіцили.
- 4. Прийняття спадщини.
- 5. Легати і фідейкоміси.

Основний зміст

Спадкування – це перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Майно – це сукупність прав і обов’язків померлого.

Спадкове право – сукупність правових норм, що регулюють порядок переходу майна небіжчика до інших осіб.

Спадкодавець – особа, після смерті якої залишається майно.

Спадкоємець – особа, до якої переходить у встановленому порядку майно небіжчика.

Види спадкування: за законом та за тастаментом (заповітом).

Наступництво мало бути універсальним або сингулярним.

Етапи розвитку римського спадкового права:

- за jus civile;
- за преторським едиктом;
- за імператорськими законами;
- у “праві Юстиніана”.

Заповіт – це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті.

Форми заповіту: публічні та приватні; письмові та усні.

Легат – це розпорядження спадкодавця у заповіті про надання будь-якої майнової вигоди за рахунок спадкового майна третій особі – відказ одержувачу.

Методичні вказівки до проведення семінарських занять

Теми семінарських занять

Самостійна підготовка є важливою складовою частиною навчального процесу. Вона ставить за мету успішне оволодіння здобувачами вищої освіти курсу сімейного права, вироблення у них навичок і вміння правильного застосування теоретичних положень науки сімейного права в практичній діяльності юристів. Досягнення цієї мети потребує від здобувачів вищої освіти навичок самостійного мислення, оволодіння методами аналізу наукових проблем, методикою роботи з літературою і законодавчими матеріалами.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти при вивченні сімейного права має місце в процесі підготовки до семінарських занять, заліків, при написанні рефератів, контрольних робіт, доповідей і повідомлень для виступів на наукових семінарах і конференціях. Її формами являються: вивчення відповідних положень Конституції України, сімейного законодавства, підручників і навчальних посібників, монографічної літератури і статей, постанов Пленуму Верховного Суду України, конспектів лекцій, підбір необхідних матеріалів судової практики.

При підготовці до семінарських та практичних занять результати самостійної роботи відображаються у вигляді конспектів керівних матеріалів і рекомендованої літератури, робочих планів виступів здобувачів вищої освіти на названих заняттях, письмового вирішення задач і виконання завдань.

Основою правильної організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти являється її планування в відповідності з відведеними для цього бюджетом часу.

Починати самостійне вивчення теми і її питань потрібно з роботи над керівними матеріалами. Опрацювавши рекомендовану літературу і документи, здобувач вищої освіти повинен з'ясувати задачі при вирішенні проблем в сфері сімейних правовідносин. В низці випадків вивчення керівних матеріалів вимагає від здобувача вищої освіти з'ясування вміщених в них методологічних положень, що служать основою теоретичної розробки інститутів сімейного права і удосконалення діючого сімейного законодавства.

Після глибокого осмислення змісту керівних матеріалів, здобувач вищої освіти повинен скласти їх конспект. Як правило, конспект повинен бути невеликим по обсягу, оскільки кафедра рекомендує лише окремі сторінки підручників документів, що відносяться до проблем сімейного права, що вивчаються.

Закінчивши конспектування керівні матеріали студент вивчає рекомендоване сімейне законодавство. При цьому потрібно з'ясувати зміст і суть сімейних правовідносин. Точне знання положень, що забороняються, як правило, вимагає від студента додаткового вивчення нормативних актів, які регламентують ту чи іншу діяльність.

Після цього потрібно вивчити конспект лекції по даній темі, відповідні глави підручника чи навчального посібника. Завершення цієї частини самостійної роботи дозволяє здобувачу мати мінімум знань по темі, але недостатньо для глибокого засвоєння питань, що вивчаються.

Глибоке засвоєння практичних аспектів теми потребує від здобувача вищої освіти вивчення рекомендованих вітчизняного та зарубіжного законодавства, а також історію формування сімейного законодавства. Найважливіші положення здобувач вищої освіти повинен виписати в робочий зошит.

Глибоке засвоєння теоретичних аспектів теми вимагає від здобувача вищої освіти вивчення рекомендованої монографічної (додаткової) літератури і журнальних статей. Ця

робота найбільш відповідає виробленню вміння самостійно мислити. Вивчаючи в складній дискусії кримінально-правові проблеми, усвідомлюючи їх, порівнюючи спірні питання, оцінюючи надійність і ефективність їх аргументації, студент, по-перше, отримує глибокі теоретичні знання, необхідні для юриста вищої кваліфікації, по-друге, вчиться формулювати свою позицію по теоретичним питанням, обґрунтовуючи її.

Конспектування додаткової літератури не являється обов'язковими. Але здобувач вищої освіти повинен пам'ятати, що "саме бліде горнило, краще від самої світлої пам'яті". Сума знань по темі, отриманих з названих джерел, дозволяє студенту перейти до вирішення задач і виконання завдань. Рішення викладається письмово, в робочому зошиті без переписування умови задачі. Воно повинно бути аргументованим, посилатись на законодавство.. При вирішенні задач з сімейного права потрібно дати аналіз сімейним правовідносинам стосовно умов задачі.

При вивченні Сімейного права здобувач вищої освіти повинен самостійно вивчити тему "Сімейне право зарубіжних країн". Учебне заняття по цій темі не проводиться.

Самостійна робота при підготовці до заліку не потребує конспектування і вирішення задач, а являє собою повторення пройденого матеріалу. При цьому особлива увага приділяється незадовільно вивченим питанням і темам (питання організації самостійної роботи при написанні рефератів, курсових і контрольних робіт викладається в окремих методичних рекомендаціях).

Роль викладача в організації самостійної роботи здобувач вищої освіти полягає в наданні допомоги в здійсненні цієї важливої роботи і контролі за її проведенням. Надання допомоги в організації самостійної роботи має місце в процесі читання лекції, проведення семінарських знань, групових та індивідуальних консультацій.

Контроль за самостійною роботою здобувачів вищої освіти викладач здійснює на семінарських заняттях, в процесі прийняття заліків. Але найбільш дієвою формою контролю є систематична перевірка викладачем ведення здобувачами вищої освіти конспектів лекцій і першоджерел, а також робочих зошитів. Після таких перевірок викладач дає вказівки здобувачам вищої освіти по усуненню недоліків при веденні названих зошитів.

Вся робота викладача по організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинна бути направлена на вироблення у них переконання про необхідність глибокого знання сімейного законодавства. Таке знання необхідно не тільки для правильної відповіді на екзамені, але й для вірного застосування законів в майбутній практичній діяльності.

За дидактичної метою семінари поділяються на заняття по:

- введенню в тему;
- плануванню вивчення теми;
- дослідженню фундаментальних освітніх об'єктів;
- представленню та захисту освітніх досягнень;
- поглибленню, узагальненню і систематизації знань;
- контрольні та залікові семінари;
- аналітичні семінари.

За методикою проведення розрізняють:

- вступні семінари (базується на досвіді та знаннях Здобувачі вищої освіти збирають інформацію по новій темі та класифікують її);
- оглядові семінари (самостійний огляд Здобувачами вищої освіти всієї теми за допомогою літератури);

- самоорганізуючі семінари Здобувачі вищої освіти самостійно визначають мету заняття, розподіляють теми рефератів між собою, а в деяких випадках - готують реферати за власною ініціативою, доповідають та коментують їх);
- пошуковий семінар (передбачає дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти);
- семінар - "круглий стіл" (запрошуються фахівці або спеціально підготовлені Здобувачі вищої освіти.

Це обмін інформацією, відповіді на питання, колективний пошук нових шляхів вирішення проблеми (якщо вона є)).

1. Аналіз виробничих (управлінських) ситуацій.
2. Вирішення службових задач: наочно, за допомогою відеопосібників і на ЕОМ.
3. Робота з документами і діловими паперами.
4. Моделювання ситуацій та коментар вирішення проблем, що виникають.

Перелік тем практичного заняття визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Проведення ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі - тестах для виявлення ступеня оволодіння Здобувачами вищої освіти необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різної складності для розв'язування їх Здобувачами вищої освіти на занятті.

Під час проведення практичного заняття група може бути поділена на підгрупи.

Структура практичного заняття:

- вступ викладача;
- відповіді на питання здобувачів вищої освіти з матеріалу, що залишився не зовсім зрозумілим;
- практична частина як планова;
- заключне слово викладача.

Різновиди занять залежать саме від практичної частини. Це може бути вирішення задач, виконання вправ, спостереження, експерименти.

Слід організувати практичні заняття так, щоб Здобувачі вищої освіти постійно відчували ускладнення завдань, які виконуються, були зайняті творчою роботою, пошуками правильних і точних рішень. Велике значення мають індивідуальний підхід і педагогічне спілкування. При розробці завдання і плану заняття викладач повинен враховувати рівень підготовки кожного студента і виступати в ролі консультанта, не принижуючи самостійності та ініціативи студента.

Змістовий модуль 1

ТЕМА 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА (2 ГОДИНИ)

- Поняття, предмет, основні історичні етапи римського приватного права.
- Система римського приватного права.
- Джерела римського приватного права.
- Значення римської юриспруденції.

ТЕМА 2.

ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА (2 ГОДИНИ)

- Цивільний процес по римському праву.
- Форми цивільного процесу.
- Поняття і види позовів.
- Особливі засоби преторського захисту.
- Позовна давність.

ТЕМА 3.

ОСОБИ (PERSONAE) (2 ГОДИНИ)

- Поняття особи. Суб'єкт права.
- Правоздатність і дієздатність осіб.
- Особливості правового положення деяких категорій жителів Рима:
 - a. римських громадян;
 - b. латинів;
 - c. перегринів;
 - d. вільновідпущеників;
 - e. колонів;
 - f. рабів.
- Юридичні особи в римському приватному праві.

ТЕМА 4.

СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ (4 ГОДИНИ)

- Римська родина. Агнати і когнати.
- Поняття і види шлюбу.
- Припинення шлюбу.
- Правовідносини подружжя.
- Правовідносини батьків і дітей. Батьківська влада.
- Узаконення й усиновлення.
- Опіка і піклування.

ТЕМА 5.

РЕЧОВЕ ПРАВО (4 ГОДИНИ)

- Поняття речового права.
- Поняття і класифікація речей.
- Система речових прав.
- Володіння і його види.
- Поняття і зміст права власності.
- Способи придбання власності.
- Захист і припинення права власності.
- Права на чужі речі.

Модуль 2.

ТЕМА 6.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО (4 ГОДИНИ)

- Поняття і види зобов'язань.
- Підстави виникнення зобов'язань.
- Поняття і класифікація контрактів.
- Умови виконання зобов'язань. Прострочення виконання та його наслідки.
- Система забезпечення виконання зобов'язань.
- Позадоговірні зобов'язання.

ТЕМА 7.

СПАДКОВЕ ПРАВО (2 ГОДИНИ)

- Поняття і види спадкування.
- Спадкування за законом.
- Спадкування за заповітом:
 - a. форми заповітів;
 - b. зміст заповітів;
 - c. відкриття заповітів;
 - d. недійсність заповітів;
 - e. відкликання заповіту;
 - f. кодіцили.
- Прийняття спадщини.
- Легати і фідейкоміси.

ТЕМА 1.ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Основний зміст

Поняття сучасного цивільного права можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють майнові і деякі немайнові відносини між учасниками обороту методом рівності сторін.

У Стародавньому Римі існувало три системи: цивільне право, право народів, преторське право, що складала цивільне право.

Цивільне право регулювало майнові відносини між римськими громадянами. Право народів регулювало майнові відносини як між римськими громадянами з однієї сторони і перегринами з іншої, так і між самими перегринами. Преторське право склалося в результаті практичної діяльності преторів і деяких інших магістратів. Преторське право регулювало майнові відносини, як між римськими громадянами, так і перегринами, однак застосовувалося у випадках, коли норми цивільного права і права народів виявлялися нездатними врегулювати нові відносини.

Стародавній Рим був центром юриспруденції, що народжувалася. Найбільш ретельно і глибоко розроблені два основних правових інститути, що мали вирішальне значення для зміцнення рабовласницького панування і господарського обороту: інститут необмеженої індивідуальної приватної власності й інститут договору.

З XII століття починається активне пристосування римського приватного права (рецепція) до нових виробничих відносин Південної і Центральної Європи, що потім поширилося на всю Європу. Рецепції римського права значною мірою сприяли його абстрактний характер, відділення від землі, що його породила, здатність приживлятися в будь-яких економічних умовах.

Джерела римського права. Закони XII таблиць, прийняті в 451-450 р.р. до н.е., були першим писаним правом і першим записом звичаїв. Старий, пов'язаний з родовим устроєм,

звичай був замінений писаним правом, що закріплює приватну власність, рабство і нерівноправність. Постанови народних зборів Риму – вищий державний орган. Він приймав чи відміняв війну й укладав мир.

Едикти магистратів. Преторське право. Претор перед вступом на посаду оголошував едикт, у якому проголошував правила правосуддя, заздалегідь вивчивши едикти попередників. Правила були зручні для захисту виникаючих відносин. Претор оголошував в едиктах правила, яких бракувало в цивільному праві, вносив доповнення в цивільне право. Створені преторами правила постійно перетворювалися в правові норми.

Постанова сенату – сенатусконсульти з I до середини III ст. н.е. стають основною формою законодавства, в них викладались загальні принципові положення, які претори повинні були здійснити в своїх едиктах.

Діяльність юристів. У період принципату центр правотворчої діяльності переміщується від преторів до юристів. Найбільш видатні юристи одержують право давати офіційні консультації, а судді засновують на них свої рішення, приймаючи їх як обов'язкові. Юристи вишукують нові рішення правових питань повсякденного життя, правові засоби задоволення потреб обороту, що швидко розвивався.

Імператорські конституції. З встановленням абсолютної монархії правотворча діяльність цілком зосередилася в руках імператора.

ТЕМА 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

Основний зміст

Захист порушених прав Римі. Виникнення державного суду у формі легісакційного процесу. Боротьба держави з приватною саморозправою. Поняття судового процесу. Сторони в справі.

Розгляд справи у претора в суді. Стадії легісакційного процесу. Забезпечення явки відповідача. Розгляд справи в присяжного судді.

Формулярний процес, як гнучкий і ефективний процес у захисті інтересів рабовласницького класу. Заміна ритуальних дій формулою, що була інструкцією для судді. Претор формулює основи цивільно-правової політики в країні. Система норм цивільного права замінюється системою позовів, із факту надання позову виводиться наявність матеріального права, а не навпаки.

Екстраординарний процес – розгляд майнових суперечок особисто магистратом. Офіційний виклик відповідача в суд і оскарження.

Позов – як право домагатися через суд того, що тобі належить. Речовий позов і особистий позов. Позови строгого права і позови доброї совісті. Види позовів за об'ємом і метою: позови для відновлення порушеного майнового права і штрафні позови, що мали своєю метою піддати відповідача штрафу. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Кондикції.

Особливі засоби преторського захисту: інтердикти – накази претора.

Стипуляція – обіцянка. Введення у володіння. Відновлення в первісному положенні – реституція.

Позовна давність – термін для звернення в суд. Час надає право одному, одночасно позбавляючи права іншого. Визначення початку перебігу терміну. Перерва й установка терміну. Сплив строку позовної давності як позбавлення захисту з боку держави.

ТЕМА 3. ОСОБИ (PERSONAE)

Основний зміст

Давньоримська держава була рабовласницькою. В основі виробничих відносин була власність на засоби виробництва і рабів. Основні класи: рабовласники і раби. Римське право вважало рабство нормальним і справедливим і закріплювало рабську залежність і

безправність рабів, проголошувало безмежну сваволю рабовласників. Правовими засобами подавляється всякий протест і з'являється легальний терор.

Суб'єкт права – всякий, хто здатен мати право. Це соціально-економічне явище. Вільна людина могла бути продана в рабство.

Правосуб'єктність – це воля, громадянство і родинний стан. За родинним станом населення поділялося на осіб свого права (глави сімейств) і осіб чужого права.

Здатність людини бути носієм визначених прав називалася правоздатністю: право вступати в законний шлюб і право займатися торгівлею (право бути власником), бути спадкоємцем і спадкодавцем, вести цивільно-правові спори в суді.

Дієздатність – здатність робити юридично значущі дії і відповідати за них. Реституція – визнання угод недійсними через недосвідченість сторін. Попечитель (куратор) обмежував дієздатність осіб з 14 до 25 років, угоди укладалися тільки з його згоди. Обмежувалися в дієздатності марнотратники. Обмеження за безчестя. Опікуни і попечителі піклувалися про майнові інтереси підопічних.

Римські громадяни мали найбільшу правоздатність у політичній, майновій і сімейній сферах, службі в армії, брали участь і голосували на народних зборах, мали право бути обраними на посаду магістратів.

Латини не могли служити в римських легіонах, обиратися на посади магістратів. Могли під час перебування в Римі брати участь у народних зборах і голосувати. Могли одружуватися і торгувати. Могли придбати статус римського громадянина.

Перегрини – сусідні з Італією, скорені Римом народи, не мали політичних прав, керувалися власним національним правом. Перегринський претор регулював цивільно-правові відносини.

Раби вважалися річчю і не мали прав. У більш пізній період раби могли керувати майном – право рабського пекулія. Раб міг укласти договори для раціонального ведення господарства від імені хазяїна.

Вільновідпущеник – відпущений на волю раб. Лібертин – вільновідпущеник римського громадянина, обмежений одружуватися, знаходився у залежності від хазяїна, зобов'язаний робити послуги й виплачувати аліменти, не міг викликати хазяїна в суд.

Колон – колишній дрібний орендар землі, юридично незалежний, міг піти в інше місце, але фактично економічна залежність перетворюється в юридичну.

Юридичні особи – корпорації – у цивільному праві прирівнюються до фізичних осіб. Окремі особи можуть вийти зі складу. Майно належить юридичній особі, а не окремим членам.

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Основний зміст

Родина – засноване на шлюбі і кровному спорідненні невелике об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю.

Агнатська родина заснована на підпорядкуванні влади домовладиці, інші агнати – це родичі тільки по чоловічій лінії. Вони були без прав, підвладні і не могли брати участь у громадському обороті.

Когнатська родина – кровна – спадщина передавалася кровним дітям, більш близький ступінь споріднення.

Шлюб – є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.

Законний римський шлюб за цивільним правом укладався між римськими громадянами – шлюб з чоловічою владою та шлюб без чоловічої влади.

Конкубінат – фактично шлюбні відносини людей, що не могли вступити в законний римський шлюб; шлюб не породжував юридичних наслідків, імені батька, аліментів, спадкування і т.д.

Шлюб з чоловічою владою – дружина в повній залежності.

Шлюб без чоловічої влади – дружина – незалежна особистість, можливість розлучення

для жінки.

Укладання шлюбу шляхом встановлення (манус) руки над дружиною, шляхом релігійних обрядів, набувальницької давнини.

Умови вступу в шлюб – вільне волевиявлення нареченого і нареченої, досягнення шлюбного віку 14 років для чоловіків, 12 років для жінок, наявність права одружуватися (тільки римські громадяни), незнаходження в іншому нерозірваному шлюбі, відсутність близького споріднення.

Припинення шлюбу – смертю чи розлученням (порушення вірності, замах на життя, нездатність до дітородіння, дошлюбного життя, відхід у монастир).

Правові відносини подружжя при шлюбі з чоловічою владою: дружина юридично не самостійна, чоловік міг карати, вимагати як річ, продати в рабство чи кабалу. Майно дружини переходило чоловіку. Дружина не власник, не спадкоємець після чоловіка нарівні з дітьми.

При шлюбі без чоловічої влади дружина зберігала права після шлюбу, чоловік не міг покарати дружину, вимагати назад, майно чоловіка і дружини роздільні. Заборонялося дарування між подружжям. Могли вступати в угоди між собою. Дружина давала придане, а чоловік дошлюбне дарування.

Правові відносини батьків і дітей. Безмежна влада батька. У кровній родині мати має право проживати з дорослими дітьми після розлучення на аліменти дітей. Батьківська влада могла встановлюватися також шляхом узаконення власних дітей, народжених поза шлюбом.

Усиновлення – влада над чужими дітьми.

Припинення батьківської влади в результаті смерті батька чи дітей, з волі батька – еманципація. Син здобував повну правоздатність і самостійність, але втрачав спадщину. Батько зберігав право користування половиною майна сина.

ТЕМА 5.РЕЧОВЕ ПРАВО

Основний зміст

Речове право – якщо об'єктом права були речі, особисте право – якщо об'єктом права були дії, що мають правове значення, наприклад, надання речі в тимчасове користування з умовою повернення власнику. Якщо об'єкт права річ – речове право, якщо об'єкт права дія – зобов'язальне право. Речові права відрізняються абсолютним характером з одного боку – суб'єкт речового права, з іншого боку – абсолютно всі оточуючі люди. Зобов'язальні відносини носять відносний характер і виникають відносно конкретно визначених осіб, наприклад: продавець – покупець. Відповідач по особовому позову завжди відомий задалегідь.

Необмежена віндикація. Річ – визначена частина природи, що представляє деяку цінність для її власника. Безтілесна річ – не матеріальна.

Манципні та неманципні речі – основні засоби виробництва і предмети споживання. При відчуженні манципних речей (земля, раби, худоба) було потрібно дотримання обряду манципації – засвідчення факту переходу права власності.

Речі тілесні і безтілесні (права спадкування, право з договору). Речі рухомі і нерухомі.

Речі, що знаходяться в обороті і речі, вилучені з обороту (повітря, вода, що тече, моря, публічні речі римського народу: театр).

Речі родові і індивідуально-визначені (унікальні). Родові речі вимірюються числом, вагою, мірою і взаємозамінні. У відношенні індивідуально-визначених речей застосовувався принцип – власник несе ризик випадкової загибелі речі.

Речі подільні і неподільні. Речі споживані і не споживані.

Речі прості і складні.

Головна річ і приналежності до неї.

Плоди природні і цивільні. Доходи.

Майно як сукупність прав і обов'язків власника. Володіння – фактичне володіння річчю незалежно від наявності права на неї. Римські юристи розуміли володіння як фактичне

володіння річчю, поєднане з наміром вважати її своєю.

Тримання – фактичне володіння річчю без наміру вважати її своєю.

Володіння законне і незаконне.

Прекарій – надання власником свого майна іншим особам у тимчасове і безкоштовне користування.

Секвестарії – передача спірної речі на збереження до суду третій особі. Сумлінне і несумлінне володіння. Захист фактичного володіння річчю інтердиктами.

ТЕМА 6.ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

Основний зміст

Зобов'язання – це правове відношення, в силу якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб інша сторона (боржник) що-небудь дала, зробила чи надала.

Однобічні зобов'язання, договір позики. Зобов'язання регулюють сферу виробництва, переміщення і розподіл товарів. Зобов'язання виникали з певних юридичних фактів (фактум-зроблене) – реальних подій, народження людини, укладання договору, здійснення злочину чи провини. Події і дії.

Правомірні дії, спрямовані на досягнення певного результату (права й обов'язків) називаються угодами.

Двосторонні договори. Договірне цивільне правопорушення. Делікт – позадоговірне правопорушення, заподіяння майнової шкоди.

Сторони в зобов'язанні: боржник і кредитор. Зобов'язання дольові і солідарні. Заміна сторін у зобов'язанні. Новація – відновлення зобов'язання – передача вимоги до іншої особи.

Цесія – ведення справи через представника. Переведення боргу. Виконання зобов'язань. Зобов'язання повинно бути виконане в інтересах кредитора. Виконує зобов'язання боржник. Місце виконання зобов'язання по знаходженню нерухомості чи на вибір боржника. Час виконання як термін платежу, за згодою сторін чи негайно. Наслідки прострочення. Виконання повинно строго відповідати змісту зобов'язання. Наслідки невиконання зобов'язань. Відповідальність боржника при наявності провини і шкоди. Безвинна відповідальність – випадкова загибель.

Забезпечення зобов'язань: завдаток, неустойка, поручительство, застава.

Припинення зобов'язання, крім виконання. Новація. Випадкова неможливість виконання.

Договір є угода двох або декількох осіб про здійснення якої-небудь правової дії чи про стримування від здійснення якої-небудь дії. Предмет договору – дія чи бездіяльність.

Контракти як формальні угоди.

Пакти – неформальні угоди по совісті. Оплатні і безоплатні договори. Законність договору. Воля сторін і способи її вираження. Обман. Примус іншої сторони. Правоздатність і дієздатність сторін. Зміст договору – права та обов'язки сторін. Умови договору: істотні, звичайні, випадкові.

Терміни – визначені і невизначені. Чисті договори.

Ціль договору – кауза (найближча мета). Каузальні договори. Абстрактні договори.

Укладання договору (контрактус) – стягати, зводити в одну волю сторін. Оферта (пропозицію) – пропозиція.

Акцепт – прийняття пропозиції. Вербальні договори – усні (вербис), стипуляція (клятва) у присутності свідків. Строго формальний договір.

Поручительство – договір, яким установлювалася додаткова (акцесорна) відповідальність поручителя за виконання зобов'язання боржником. Літеральні (письмові) контракти. Прибутково-видаткові книги. Реальні контракти – фактична передача речі: позика, позичка, поклада, застава.

Консенсуальні контракти: купівля-продаж, найм речі, послуг, доручення. Безіменні контракти. Договір міни. Оцінний договір. Пакти.

Позадоговірні зобов'язання – ведення чужих справ без доручення. Позов про

повернення недолжносплаченого, украденого. Делікатні зобов'язання.

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО

Основний зміст

Спадкування – це перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Майно – це сукупність прав і обов'язків померлого.

Спадкове право – сукупність правових норм, що регулюють порядок переходу майна небіжчика до інших осіб.

Спадкодавець – особа, після смерті якої залишається майно.

Спадкоємець – особа, до якої переходить у встановленому порядку майно небіжчика.

Види спадкування: за законом та за тастаментом (заповітом).

Наступництво мало бути універсальним або сингулярним.

Етапи розвитку римського спадкового права:

- за jus civile;
- за преторським едиктом;
- за імператорськими законами;
- у “праві Юстиніана”.

Заповіт – це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті.

Форми заповіту: публічні та приватні; письмові та усні.

Легат – це розпорядження спадкодавця у заповіті про надання будь-якої майнової вигоди за рахунок спадкового майна третій особі – відказ одержувачу.

Методичні вказівки до проведення семінарських занять

Загальна підготовка до практичних занять передбачає визначення їх тематики, розробку планів занять, визначення мінімуму обов'язкової для вивчення літератури, методичних рекомендацій. Проведення практичних занять базується на попередньо підготовленому методичному матеріалі - тести для виявлення ступеня оволодіння Здобувачами вищої освіти необхідними теоретичними положеннями; комплекти завдань різної складності для роботи з ними на занятті.

Підготовка до практичного заняття проводиться поетапно: 1 етап - визначення цілі:

- формування конкретних (окремих) навичок і умінь;

Надані відомості щодо класифікації семінарських занять повинні зорієнтувати викладача у найперших кроках щодо його підготовки. Адже весь подальший хід роботи залежатиме від того, якого типу семінарське заняття він буде проводити.

Підготовка до семінарського заняття поділяється також на попередню та безпосередню. Попередня підготовка включає збір матеріалів по темі, розробку плану заняття, розробку методичних рекомендацій для проведення заняття; безпосередня - відвідування лекцій по темі семінарського заняття чи ознайомлення з її текстом; опрацювання літератури і нормативних документів, підготовку плану-конспекту і дидактичних матеріалів.

У плані вказується тема, мета, завдання вивчення навчального матеріалу, питання для обговорення, література (обов'язкова та додаткова). Якщо семінарське заняття формулюється у вигляді доповідей, то формулюються теми, до яких додається основна література для ознайомлення кожного учасника заняття. При проведенні комбінованого семінарського заняття визначаються питання для фронтального вивчення та розробляються теми рефератів. За наявності навчально-методичних комплексів необхідність в останніх видах роботи відпадає, тому що учасники семінару працюють відповідно до розробок кафедри.

Отже, алгоритм підготовчої роботи викладача до семінару може виглядати так:

1. Ретельно зважити зміст чергової теми семінарського заняття, її місця в загальній системі занять;
2. Опрацювати необхідну літературу (як рекомендовану для слухачів, так і додаткову);
3. Розробити план проведення семінарського заняття, що включає послідовне викладення в тезисній формі основних положень теми;
4. Скласти перелік основних, додаткових і навідних питань;
5. Підготувати ілюстративні приклади для зв'язку предмета з практикою, з життям;
6. Підготувати наочні й допоміжні засоби;
7. Особливо спрогнозувати все те, що, як правило, викликає певні труднощі у здобувачів вищої освіти;
8. Розподілити всі елементи семінарського заняття за часом.

Успіх семінарських занять значною мірою залежить від їх раціональної організації та активних методів проведення:

- тематичні дискусії та диспути;
- колективний пошук відповідей і ролей;
- бесіда і вільний обмін думками;
- інформація про конструктивні пропозиції здобувачів вищої освіти;
- ігрове проектування.

Крім організаційних моментів, важливу роль відіграє методика проведення семінарських занять. Основними методами проведення є розповідь викладача (вступне і заключне слово), а також бесіда, ілюстрації і демонстрації, екскурсії. Звичайно, всі вони використовуються не ізольовано, а в єдності. Не існує жодного семінарського заняття, яке б проводилось одним методом. На кожному з них застосовуються різні методи, хоч один з них може бути і домінуючим.

Основною складовою частиною більшості семінарських занять є виступи здобувачів вищої освіти. А ці виступи можуть бути у вигляді розповіді (інколи включають елементи лекції), ілюстрації і демонстрації. Після виступу студента фозгортається бесіда, в якій бере участь як доповідач, так викладач і Здобувачі вищої освіти.

Під час проведення семінарських занять викладач:

- повторює і закріплює знання здобувачів вищої освіти;
- демонструє неоднозначність підходів до вирішення теоретичних проблем;
- готує до застосування теоретичних відомостей на практиці;
- контролює засвоєння матеріалу.

Семінарське заняття є концентрованим проміжним підсумком всієї навчальної роботи на кафедрах, тому що проведення її на високому теоретичному і методичному рівнях значною мірою обумовлено:

1. Наявністю лекційних матеріалів, що відповідають вимогам сучасності.
2. Методикою читання лекцій.
3. Педагогічною майстерністю викладача.
4. Організацією на кафедрі та факультеті самостійної роботи здобувачів вищої освіти постановкою консультаційної роботи на кафедрі і діяльністю навчальних кабінетів.

Під час проведення семінарського заняття слід виділяти і тримати під увагою такі основні компоненти:

- вступне слово викладача (визначається основна мета семінарського заняття; місце, що займають питання даного семінарського заняття в курсі, який вивчається; головні

питання семінарського заняття; методичні рекомендації щодо виступу здобувачів вищої освіти з даної тематики;

- обговорювання питань семінарського заняття (використання обґрунтованих міркувань здобувачів вищої освіти з приводу виступів учасників семінарського заняття, запитань, які виникають у здобувачів вищої освіти організація дискусії, корегування її в межах запланованої теми, короткий висновок після кожного питання);

- заключне слово (реалізація мети семінарського заняття, конструктивний аналіз усіх виступів та відповідей, стимуляція активності здобувачів вищої освіти).

Здобувачі вищої освіти під час семінару можуть виступати з рефератами. Кожний доповідач повинен викласти зміст реферату усно за 10-15 хв. Здобувачі вищої освіти та викладач ставлять запитання, а виступаючі на них відповідають. Після цього виступають рецензенти від здобувачів вищої освіти, що попередньо ознайомились із текстами рефератів.

Подальший перебіг семінарського заняття передбачає виступи здобувачів вищої освіти, які зобов'язані висловити свою думку про реферат, про виступи товаришів, викласти суть однієї з проблем, винесених на розгляд на семінарське заняття. Виступ здобувачів вищої освіти не бажано переривати або виправляти. Робити це можна лише у разі грубих помилок. Після виступу можна ставити запитання.

В кінці заняття керівник підводить підсумки, дає оцінку виступів (якщо цього не було зроблено при обговоренні кожного питання) та настанови щодо підготовки до наступних занять.

Отже, хід семінарського заняття та його структура за традиційною методикою викладання може визначатися наступним чином:

1. Вступ: мотивація навчання, активізація опорних знань.
2. Оголошення теми і мети, порядку проведення.
3. Поступовий розгляд попередньо визначених питань у вигляді виступів, обговорення питання, рефератів, рецензій, відповідей, доповнень до них.
4. Підведення викладачем або сильним студентом загального підсумку заняття.
5. Оголошення завдання, мотивація навчальної діяльності на майбутні заняття.

Загальну схему проведення семінарських занять залежно від мети, яку викладач перед собою ставить, можна представити так:

Заняття - вивчення нових знань:

1. Повідомлення теми і мети заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Активізація базових знань.
4. Усвідомлення та осмислення нового матеріалу, виділення головного, контроль рівня засвоєння.

Заняття - поглиблення знань та їх систематизація:

1. Повідомлення теми і мети заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Огляд та активізація раніше вивченого матеріалу.
4. Вивчення зв'язку між темами та розділами раніше вивченого матеріалу.
5. Систематизація вивчених знань.
6. Розгляд окремих деталей та особливостей вивченого матеріалу.
7. Ознайомлення з прийомами роботи з систематизації знань і самоконтролю рівня засвоєння матеріалу.

8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття - формування самостійної діяльності:

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Видача завдань і ознайомлення з методикою роботи.
3. Виконання роботи.
4. Аналіз одержаних результатів.
5. Виявлення труднощів у роботі.
6. Аналіз та оцінка застосування вивчених методів.
7. Пошук засобів для удосконалення самостійної роботи з матеріалом.
8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття проблемне (використання знань в неадекватних обставинах):

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності і постановка завдань.
3. Виявлення проблемної ситуації.
4. Висування і обґрунтування гіпотез.
5. Перевірка правильності гіпотез.
6. Аналіз результатів рішень, перевірка правильності обраних методів.
7. Аналіз причин допущених помилок.
8. Індивідуалізація домашнього завдання.

Заняття - формування вмінь і навичок:

1. Повідомлення мети і завдань заняття.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Актуалізація опорних знань, вмінь і навичок.
4. Ознайомлення з методикою застосування нових знань.
5. Первинне формування вмінь.
6. Ознайомлення з методикою закріплення вмінь та формування навичок.

Крім того, можуть також проводитися заняття закріплення вмінь і навичок; перевірки знань, умінь і навичок; комбіноване заняття, що включає в себе набуття і відпрацювання практичних навичок:

- ігрових (ділова гра, розігрування ролей, ігрове проектування);
- неігрових (аналіз конкретних ситуацій, індивідуальний тренаж, імітаційні вправи).

Останнім часом у методиці проведення семінарських занять застосовується багато різноманітного, практично використовуються різні варіанти їх проведення. Частіше всього це семінарські заняття із заздалегідь підготовленими доповідями. Також застосовуються виступи спеціальних опонентів за доповідями рецензентів, співдоповідачів. В обговоренні доповідей беруть участь усі Здобувачі вищої освіти групи. Таким чином, викладач має можливість краще оцінити ступінь розвитку пізнавальних здібностей та самостійності студента-доповідача, наявність творчого підходу до роботи. Інші учасники отримують цікаву нову інформацію протягом заняття, яка стимулює їх мислення, бажання приймати участь в обговоренні, керівник заняття (викладач) повинен мати обов'язково додаткові питання або вміти підготувати їх, зорієнтувавшись і ході виступів, помічаючи найбільш проблемні та цікаві моменти, які ведуть до подальшої дискусії.

Слід уникати стандартизації семінарських занять, більше урізноманітнювати їх, активізувати пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти як під час самостійної підготовки, так і на самих заняттях.

Типовими помилками при проведенні семінарських занять є:

1. Намагання викладача перетворити семінар на лекцію, демонстрацію власних знань і професійної компетенції при низькій активності здобувачів вищої освіти.

2. Повне наслідування лекції, коли на семінарі відбувається буквально дослівний переказ сказаного лектором.

3. Перетворення виступу здобувачів вищої освіти на діалог “викладач – студент” на фоні інертності аудиторії.

4. Відхід від зазначеної теми семінару, обговорення інших проблем.

5. Недотримання розподілу часу, відсутність пропорції часу при розгляді питань.

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНИ РОБОТИ З КУРСУ «Римське цивільне право»**

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	
1	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	2	
2	ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	2	
3	ОСОБИ (PERSONAE)	2	
4	СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	2	
5	РЕЧОВЕ ПРАВО	4	
6	ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО	4	
7	СПАДКОВЕ ПРАВО	4	

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1.

Загальна характеристика римського приватного права

I заняття

1. Поняття римського права.
2. Предмет римського приватного права. Періодизація розвитку.
3. Система римського права.
4. Значення римської юриспруденції.
5. Видатні римські юристи.

II заняття

1. Поняття і види джерел римського приватного права.
2. Звичай і закон.
3. Едикти магістратів і сенатусконсульти.
4. Конституції імператорів і діяльність юристів.
5. Кодифікація римського права.

Тема 2.

Захист порушеного права Найдавніша форма захисту порушеного права. Виникнення суду.

1. Поняття, основні риси цивільного процесу.
2. Форми цивільного процесу:
 - легісакційний;
 - формулярний;
 - екстраординарний.
3. Поняття і види позовів.
4. Особливі засоби преторського захисту:
 - інтердикти;
 - стипуляція;
 - введення у володіння;
 - реституція.
5. Позовна давність.

Тема 3.

Особи (personae) Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність.

1. Поняття і види дієздатності.
2. Обмеження цивільної правоздатності. Зменшення честі.
3. Правове положення римських громадян.
4. Правове положення латинів і перегринів.
5. Правове положення вільновідпущеників і колонів.
6. Правове положення рабів.
7. Юридичні особи в римському приватному праві.

Тема 4.

Сімейні правовідносини

I заняття

1. Римська родина. Агнатське і когнатське споріднення.
2. Шлюб і його види.
3. Укладання і припинення шлюбу.
4. Особисті і майнові відносини подружжя.

II заняття

1. Правові відносини між батьками і дітьми. Батьківська влада.
2. Узаконення й усиновлення.
3. Опіка над неповнолітніми і жінками. Піклування.

Тема 5.

Речове право

I заняття

1. Поняття речового права.
2. Поняття і класифікація речей у римському приватному праві.
3. Володіння і його види.
4. Захист володіння.

II заняття

1. Поняття і види права власності.
2. Набуття і припинення права власності.
3. Захист права власності.
4. Поняття і види прав на чужі речі:
 - сервітути;
 - суперфіцій;
 - емфітевіз;
 - застава.

Тема 6. Зобов'язальне право

I заняття

1. Загальна характеристика зобов'язального права.
2. Поняття та класифікація зобов'язань.
3. Підстави виникнення зобов'язань.
4. Сторони в зобов'язанні.
5. Припинення зобов'язань. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язань.
6. Забезпечення виконання зобов'язань.

II заняття

1. Поняття і види договорів.
2. Умови дійсності договорів.
3. Вербальні і літеральні контракти: поняття і загальна характеристика.
4. Реальні контракти.
5. Консенсуальні контракти.
6. Пакти і їх види.
7. Позадовірні зобов'язання.

Тема 7. Спадкове право

1. Основні поняття інституту спадкування.
2. Спадкування за законом. Черги спадкоємців.
3. Спадкування за заповітом.
4. Легати і фідейкоміси.
5. Набуття спадщини.

Тема 8. Рецепція римського приватного права)

1. Поняття рецепції римського права.
2. Форми і види рецепції.
3. Рецепція приватного права у Стародавньому Римі. Епікурейство.
4. Особливості візантійського типу рецепції.
5. Рецепція Римського приватного права в сучасному українському праві.

Тематика рефератів

До теми 1

1. Поняття та загальна характеристика публічного права.
2. Рецепція римського права.
3. Особливості римського права.
4. Системи римського приватного права.
5. Історична роль римського приватного права та його значення для сучасної цивілістики.
6. Поняття римського приватного права.
7. Діяльність юристів як джерело правоутворення.
8. Практика преторів як джерело правоутворення.
9. Поняття джерел права.
10. Поняття і види рецепції римського приватного права.
11. Вплив римського права на право України.
12. Значення юриспруденції для рецепції приватного права у Римі.

До теми 2

1. Загальна характеристика судових процесів Риму та їх види.
2. Загальна характеристика легісакційного процесу.
3. Система позовів в римському праві.
4. Особливі засоби преторського захисту.

До теми 3

1. Зміст правоздатності.
2. Обмеження дієздатності.
3. Поняття та види юридичних осіб.
4. Поняття особи. Суб'єкт права.
5. Поняття правоздатності.
6. Поняття дієздатності.
7. Правове становище римських громадян.

До теми 4

1. Види шлюбу та відмінності між ними.
2. Умови укладання шлюбу.
3. Особисті і майнові відносини подружжя в шлюбі.
4. Поняття агнатського і когнатського споріднення.
5. Батьківська влада.
6. Опіка і піклування.

До теми 5

1. Види речових прав.
2. Відмінність посесорного захисту від петиторного.
3. Поняття речей та їх види.
4. Володіння і тримання.
5. Захист володіння.

- 6.Зміст права власності.
- 7.Способи виникнення права власності.
- 8.Поняття та види сервітутів.
- 9.Поняття права на чужі речі.

До теми 6

1. Види зобов'язань.
2. Правові форми забезпечення зобов'язань.
3. Підстави виникнення зобов'язань.
4. Поняття зобов'язання.
5. Просрочка виконання зобов'язання.
6. Правові наслідки невиконання зобов'язання або неналежного його виконання.

7. Умови дійсності договорів.

До теми 7

1. Поняття спадкування.
2. Спадкування за законом.
3. Спадкування за заповітом.
4. Поняття фідеокомісу.

Підсумкові контрольні завдання

Завдання 1.

Задача 1.

Якщо хазяїн зробив записи по своїх рахункових книгах про те, що він винен певну суму рабу, проте не одержав позики від раба. Чи буде в такому випадку запис у книзі породжувати зобов'язання.

Задача 2.

Якщо річ здана на збереження двом особам, то чи можливо пред'явити позов проти одного з них? Чи буде другий у такому випадку звільнений у силу пред'явлення позову проти першого? Чи буде припинене зобов'язання в силу вибору одного з боржників для пред'явлення до нього позову?

Завдання 2.

Задача 1.

Чи буде відповідати дійсності одруження, якщо, скорившись батьку, підвладний син одружився з жінкою, якої він би не взяв, якби користувався власними поглядами.

Задача 2.

Випадок відноситься до епохи ведення рабовласницького господарства. Якщо чужий раб чи чужий підвладний син нанесли комусь збиток, то хто повинен нести відповідальність по так званому ноксальному позову?

Припустимо, що підвладний син потрапив під батьківську владу потерпілого (наприклад, внаслідок усиновлення) чи раб, що наніс збиток, придбаний потерпілим, то чи буде існувати в цих випадках відповідальність і хто її повинен нести?

Завдання 3.

Задача 1.

Чи завжди по праву Юстиніана специфікатор ставав власником нової речі, якщо він чужому матеріалу додав частково свій власний?

Задача 2.

Чи можливо позивати проти того, хто, копаючи на своїй ділянці, відвів джерело сусіда, якщо він зробив це без наміру заподіяти шкоду сусіду, але для поліпшення своєї ділянки?

Завдання 4.

Задача 1.

Якщо первинне зобов'язання в дійсності не існувало, наприклад, була продана вільна людина, чи померлий раб, чи хто-небудь помилково вважав себе боржником, то чи буде мати силу “Новація”?

Задача 2.

Якщо після прострочення боржника, предмет зобов'язання (раб) загинув, то чи буде боржник відповідати так само, якби раб був живим?

Завдання 5.

Задача 1.

У випадку відпадання після відкриття спадщини одного із спадкоємців за законом, кому б розподілялася його частина?

Задача 2.

Чи призиваються до спадщини по системі Юстиніана батько, мати, дід, бабка померлого, якщо в останнього є сини, дочки, онуки?

Завдання 6.

Задача 1.

Мова йде про землевласника, що продає вино зі своїх запасів. В часи республіки, коли тари для вина було мало, землевласник почував себе маленьким царьком у своєму господарстві. У книзі Котона про сільське господарство дається вказівка, що вино повинно бути узятим покупцем не пізніше 1 жовтня. Поясніть, що продавець повинен зробити з вином, якщо до такого терміну покупець не вивезе вино, то?

Задача 2.

Якщо чужий раб чи чужий підвладний син заподіяв комусь шкоду, то хто повинен нести відповідальність по ноксальному позову? Припустимо, що підвладний син підпав

під батьківську владу потерпілого (усиновлення) чи раб, що наніс шкоду, був куплений потерпілим. Чи буде існувати в цьому випадку відповідальність і хто її повинен нести.

Завдання 7.

Задача 1.

Сучасник Цицерона Сервитій наводить наступний приклад. З мого даху вітром знесло черепицю, і вона нанесла шкоду сусіду. Сила вітру є сила божа. За дію божої сили ніхто не відповідає. Чи настане відповідальність, якщо покрівельні роботи були погано зроблені? Обґрунтуйте відповідь.

Задача 2.

Чи може найманець пред'явити до власника ділянки претензії про повернення йому зроблених витрат, якщо він на свої кошти підвищив цінність ділянки, вибудував що-небудь, хоча договором це не було обговорено, причому, ці заходи були необхідними.

Завдання 8.

Задача 1.

На кого покладається відповідальність за шкоду, якщо проданий раб вмере чи заподіє собі шкоди, чи згорить проданий будинок, якщо при укладанні договору купівлі-продажу продана річ загине з випадкової причини, тобто без вини продавця і покупця.

Задача 2.

Продавець віддає продані ним ліжка, але покупець не приймає їх. Продавець виставляє їх на вулицю. Представник міської поліції Едил розпорядився порубати ліжка. На кого буде покладена відповідальність за шкоду?

Завдання 9.

Задача 1.

А. заповідала Б. раба за те, що кримінальну справу проти А. було припинено за допомогою Б.Б. не мав ніякого відношення до припинення кримінальної справи. Чи зашкодить неправдива інформація на причину спадкового розпорядження?

Задача 2.

Якщо тільки на підрядчика покладено представити закінчений результат, чи впливає на характеристику договору те, що сторони домовляються так, щоб уся сума винагороди за роботу була сплачена цілком чи оплата повинна виплачуватися частково?

Методичні вказівки до виконання самостійної роботи

Самостійна робота студента передбачає:

- Підготовку до семінарських(практичних занять) контрольних робіт (опрацювання лекційного матеріалу, законодавчих та інших нормативних матеріалів, навчальної літератури, спеціальних джерел і інформації, періодики тощо);
- Виконання індивідуальних завдань;

- Опанування матеріалу, що винесений цілком на самостійне опрацювання згідно з робочою програмою;
- Написання контрольних та курсових робіт;
- Підготовка до захисту та іспиту.
- Опрацювання тестів для самостійної роботи.

Самостійна підготовка є важливою складовою частиною навчального процесу. Вона ставить за мету успішне оволодіння Здобувачами вищої освіти курсу актуальних проблем теорії держави та права, формування світоглядних позицій того, хто навчається, про особливості пострадянського розвитку суспільства, держави та права в Україні, напрями модернізації політичної системи суспільства в епоху глобалізації, фундаментальні правові цінності сучасного українського суспільства, тощо. Досягнення цієї мети потребує від здобувачів вищої освіти навичок самостійного мислення, оволодіння методами аналізу наукових проблем, методикою роботи з літературою і законодавчими матеріалами.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти при вивченні актуальних проблем теорії держави та права має місце в процесі підготовки до семінарських та практичних занять, іспитів і заліків, при написанні рефератів, контрольних робіт, доповідей і повідомлень для виступів на наукових семінарах і конференціях. Її формами являються: вивчення відповідних положень Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів, підручників і навчальних посібників, монографічної літератури і статей, постанов Пленуму Верховного Суду України, конспектів лекцій, підбір необхідних матеріалів юридичної практики.

При підготовці до семінарських та практичних занять результати самостійної роботи відображаються у вигляді конспектів керівних матеріалів і рекомендованої літератури, робочих планів виступів здобувачів вищої освіти на названих заняттях, письмового вирішення задач і виконання завдань.

Основою правильної організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти являється її планування в відповідності з відведеними для цього бюджетом часу.

Починати самостійне вивчення теми і її питань потрібно з роботи над керівними матеріалами. Опрацювавши рекомендовану літературу і документи, студент повинен з'ясувати задачі, сформульовані вимоги, що з них витікають. В ряді випадків вивчення керівних матеріалів вимагає від студента з'ясування вміщених в них методологічних положень, що служать основою теоретичних положень.

Після глибокого осмислення змісту керівних матеріалів, студент повинен скласти їх конспект. Закінчивши конспектування керівних матеріалів студент вивчає рекомендовану нормативну базу.

Після цього потрібно вивчити конспект лекції по даній темі, відповідні глави підручника чи навчального посібника. Завершення цієї частини самостійної роботи дозволяє студенту мати мінімум знань по темі, але недостатньо для глибокого засвоєння питань, що вивчаються.

Глибоке засвоєння теоретичних аспектів теми вимагає від студента вивчення рекомендованої монографічної (додаткової) літератури і журнальних статей. Ця робота найбільш відповідає виробленню вміння самостійно мислити. Вивчаючи в складній дискусії теоретико-правові проблеми, усвідомлюючи їх, порівнюючи спірні питання, оцінюючи надійність і ефективність їх аргументації, студент, по-перше, отримує глибокі теоретичні

знання, необхідні для юриста вищої кваліфікації, по-друге, вчиться формулювати свою позицію по теоретичним питанням, обґрунтовуючи її.

Конспектування додаткової літератури не являється обов'язковими. Але студент повинен пам'ятати, що "саме бліде горнило, краще від самої світлої пам'яті".

Самостійна робота при підготовці до екзаменів і заліків не потребує конспектування, а являє собою повторення пройденого матеріалу. При цьому особлива увага приділяється слабо вивченим питанням і темам (питання організації самостійної роботи при написанні рефератів, курсових і контрольних робіт викладається в окремих методичних рекомендаціях).

Роль викладача в організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти полягає в наданні допомоги в здійсненні цієї важливої роботи і контролі за її проведенням. Надання допомоги в організації самостійної роботи має місце в процесі читання лекції, проведення семінарських та практичних знань, групових та індивідуальних консультацій. В лекціях студентам даються рекомендації методичного характеру про те, як вивчати актуальні проблеми теорії держави та права, яку основну та додаткову літературу, закони та підзаконні акти потрібно опрацювати. При проведенні самостійних і практичних занять викладач звертає увагу здобувачів вищої освіти на особливу важливість вивчення певних нормативних актів і літературних джерел для засвоєння тієї чи іншої теми, конкретного питання.

Важливу роль для правильної організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти має їх особисте спілкування з викладачем в процесі індивідуальних консультацій. При особистому спілкуванні з викладачем, студент має можливість задати йому питання, почути його роз'яснення по проблемам, що його цікавлять, отримати поради по плануванню самостійної роботи, по раціональному опрацюванню теоретико-правової літератури, по методиці збирання матеріалу для написання реферату, наукової доповіді чи повідомлення і т. д. В цілому таке спілкування пробуджує у студента зацікавленість до актуальних проблем теорії держави та права, розширює його наукові інтереси і часто викликає потяг до більш глибокого з'ясування теоретичних проблем даної науки шляхом заняття науково-дослідницькою роботою в науковому семінарі, проблемній групі здобувачів вищої освіти тощо.

Контроль за самостійною роботою здобувачів вищої освіти викладач здійснює на семінарських та практичних заняттях, в процесі прийняття екзаменів та заліків. Але найбільш дієвою формою контролю є систематична перевірка викладачем ведення Здобувачами вищої освіти конспектів лекцій і першоджерел, а також робочих зошитів. Після таких перевірок викладач дає вказівки студентам по усуненню недоліків при веденні названих зошитів.

Вся робота викладача по організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинна бути направлена на вироблення у них переконання про необхідність глибокого знання актуальних проблем теорії держави та права, що викликано вимогами їх професійного обов'язку. Таке знання необхідно не тільки для правильної відповіді на іспиті, але й для вірного використання в майбутній практичній діяльності.

ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Вибір теми продиться здобувачами вищої освіти до початку занять за узгодженням з викладачем, який проводить семінарські, практичні та інші заняття у відповідних навчальних групах. Перевагу слід віддавати питанням, що мають важливе теоретичне та

практичне значення, або є найбільш складними для опанування і зв'язку з цим потребують більш широкого й детального розгляду:

Мета:

– більш поглиблене засвоєння Здобувачами вищої освіти важливих теоретичних положень, які виносять на розгляд семінарського чи практичного заняття; зв'язок цих положень з діяльністю правоохоронних органів;

– прищеплення студентам навичок самостійної роботи з нормативними матеріалами і літературними джерелами;

– контроль знань здобувачів вищої освіти навчального матеріалу.

Структура:

Реферативне повідомлення складається з таких елементів: вступ, описова частина, висновки.

У вступній частині розкривається актуальність теми перелік рекомендованої літератури. При цьому бажано витримувати наступну послідовність:

– закони та інші нормативні акти;

– навчальна, монографічна та інша література;

– слідча та судова практика.

В основній частині розкривається суть питання, аналізуються нормативні матеріали, судова практика, точки зору вчених, які досліджували і досліджують цю проблему, в даний час вказується важливість для практики, висловлюється та обґрунтовується думка студента.

Висновок передбачає стисле резюме з найбільш важливих положень питання, що викладене в реферативному повідомленні.

Оформлення:

Реферативне повідомлення повинно бути виконане самостійно, розбірливим почерком або надруковане. Аркуші підшиваються та нумеруються. На титульному листі вказується назва роботи, прізвище виконавця, номер навчальної групи. Використану по тексту літературу необхідно “знести” в підстрочник, де вказати назву джерела, рік та місце видання, а також відповідну сторінку.

Обсяг роботи не повинен перевищувати 8-10 сторінок рукописного тексту формату А – 4.

Методика:

Перед тим, як розпочати написання реферату, необхідно вивчити літературу, передбачену по даній темі планом проведення та рекомендовану викладачем.

Методологічною основою роботи повинні бути праці по філософії та соціології права, нормативно-правові акти України.

У зв'язку з тим, що в останні роки в юридичній науці з'явилися нові погляди та положення, студентам, які готують реферативні повідомлення, необхідно обов'язково враховувати ці положення.

Щоб реферат був змістовним і відповідав вимогам, що висуваються до такого виду робіт, студенту який його виконує, важливо з'ясувати суть питання, іншими словами, те головне без якого неможлива сама його постановка. Це найбільш складна і відповідальна сторона роботи, що виконується, тому вона вимагає глибокого знання того чи іншого питання.

Наприклад, неможливо дати повну характеристику права, без відповіді на питання про підходи до праворозуміння, тому, що розкрити сутність права можливо лише через аналіз

різних підходів щодо його розуміння. Крім того, у реферативному повідомленні з цього питання повинен знайти своє відображення цілий ряд самостійних положень автора.

Структурно-описова частина реферативного повідомлення повинна мати слідуєчий вигляд:

– спочатку окреслюється суспільно-політична характеристика питання яке розглядається, його практичне значення;

– аналізується нормативний матеріал (закони, укази, постанови, відомчі накази, інструкції), керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, літературні джерела: висвітлюється особиста думка студента відносно тієї чи іншої позиції питання, яке розглядається, чи його згода з однією із думок, висловлених в літературі.

Кожна думка, незгода з відомими точками зору мають бути обґрунтованими. Це означає, що студент, посилаючись на нормативний матеріал, судову та слідчу практику (з вказівкою джерела інформації) або шляхом логічних висновків повинен довести життєвість, пріоритет своєї позиції.

Реферативне повідомлення може супроводжуватись з використанням наочних матеріалів, однак, на кожне реферативне повідомлення відводиться в середньому 10 хвилин ТЗН.

Реферативне повідомлення обов'язковою оцінюється викладачем.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

I Дайте визначення:

1. Римське право.
2. Публічне право.
3. Приватне право.
4. Система римського права.
5. Етапи розвитку римського приватного права.
6. Джерела римського приватного права. Закони XII таблиць.
7. Види імператорських конституцій (едикти, рескрипти, мандати, декрети).
8. Едикти магістратів, преторів.
9. Кодифікація римського приватного права.

II Контрольні питання:

1. Назвіть фактори, що сприяли успішному розвитку юридичної науки в Стародавньому Римі.
2. Який принцип покладений в основу розділу права на приватне і публічне?
3. Проаналізуйте походження і характерні риси *jus civile*. Співвіднесіть його з поняттям “цивільне право”. Чи можливо вживання терміну “громадянське право” – суспільне право.
4. В чому полягає принципове розходження між цивільним правом і правом народів? Коли і з яких причин ці системи права зливаються воедино?
5. Вкажіть основні етапи і періоди становлення і розвитку римського приватного права.
6. Що варто розуміти під джерелом права? В яких значеннях вони виступають?
7. Назвіть джерела цивільного права.
8. Проаналізуйте історію створення і зміст Законів XII таблиць і складіть обґрунтований висновок щодо їх походження і сутності, як форми правоутворення. Чи можна їх вважати кодифікацією цивільного права?
9. Як узгодити (і чи можливо) відоме “дозволено все те, що не заборонено” із сентенцією Павла (префект преторія III, IV 44т.. до н.е.) “не все те, що дозволено, гідно поваги”.

10. Чому, по-вашому, становлення сучасного юриста немислимо без знання основ римського приватного права?

ТЕМА 2. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

I Дайте визначення:

1. Цивільний процес за римським правом.
2. Види цивільного процесу.
3. Поняття позову.
4. Види позовів.
5. Особливі засоби преторського захисту.
6. Позовна давність.

II Контрольні питання:

1. Яким способом римляни здійснювали захист своїх порушених прав у давнину?
2. З яких двох стадій складався цивільний процес у період Республіки? Яка була роль претора?
3. Дайте характеристику легісакційного процесу. Назвіть переваги і недоліки цього процесу.
4. Чим пояснюється історична заміна легісакційного процесу формулярним?
5. Що таке екстраординарний процес?
6. Що таке позов? Дайте характеристику речовому позову.
7. Дайте характеристику особовому позову.
8. Які були види позовів?
9. Що таке “особливі засоби преторського захисту”?
10. Що таке інтердикт, стипуляція, введення у володіння, реституція?
11. Що таке позовна давність?
12. Які наслідки пропуску терміну позовної давності?

III Казуси:

Казус 1. Сильний вітер, зірвавши з даху будинку черепицю, потягнув її на сусідський двір, де нею була убита вівця.

1. Чи можливий позов до хазяїна черепиці?
2. Якщо можливий, то який – речовий чи персональний?
3. Про що позов?
4. Яким образом буде обчислена його сума?
5. Складіть формулу позову, виділивши інтенцію і кондемнацію.

Казус 2. Деякий студент запропонував лахмітнику хламиду для продажу, вклавши в кишеню золотий солід. Покупець, намацавши гроші, негайно заплатив викликану студентом суму, що явно перевищила нормальну ціну.

Одержавши гроші, студент, не випускаючи з рук хламиди, витрусив солід, після чого віддав її лахмітнику. Той закричав і потяг студента до претора, обвинувачуючи його в обмані. Стоячи перед претором, студент висунув наступну ексцепцію: а) солід, як і всяка монета, не продається; б) гроші за своєю природою не можуть служити приналежністю одягу і тому не можуть бути предметом *ні позову про збиток* (стосовно до даного випадку), ні тим більше *позову про обман*.

Чи згодні ви з аргументацією відповідача?

Чи може позивач наполягати на *відшкодуванні збитку*, що виник через різницю між дійсною вартістю речі і сплаченою за неї ціною? Чи на виплаті йому різниці між дійсною вартістю майна, що стало предметом купівлі-продажу, і тим, що він за нього заплатив?

Чи може йти мова про обман (*dolus*), тобто про хитрість, що мала на меті обійти, уловити, обдурити іншого, як це формулює юрист Лабейон? А виходить, про “порок угоди”?

Якщо ви згодні дати лахмітнику позов, зробіть спробу скласти його формулу для того, щоб вона укладала в собі інтенцію, екцепцію і кондемнацію.

Яку з екцепцій ви оберете?

Пам’ятайте, що за словами Ульпіана (Д. 44.1.1) “в екцепції відповідач є позивачем”.

Казус 3. А.А. жадає від Н.Н., щоб той негайно погнав свою худобу з ячмінного поля, що належить А.А. У свою чергу Н.Н. наполягає на ремонті свого забору, ушкодженого через недбайливість А.А., через що худоба і проникла на ячмінне поле. Обоє звернулися за сприянням до претора.

Чи можуть вони вимагати інтердикту? Якого? Яких?

Казус 4. Заповіт був не цілком ясним і тому оскарженим. І позивач запитав юриста Цельза, чи може виступити як свідок той, хто під диктування умираючого писав заповіт. “Чи я не розумію питання, – відповів юрист, – чи він просто дурний”. Що хотів сказати Цельз?

Казус 5. А. неодноразово просив Б. про сплату боргу в розмірі 1000 сестерціїв. Б. щораз ухилився, але потім сказав А.: “Ти мені набрид. І щоб відчепитися від тебе, я заплачу. Але дай клятвену обіцянку, що більше ти до мене з цим приставати не будеш?” А. запрягся. Але Б. усе не платив.

Створилася дивна ситуація: якщо мовчати – нічого не одержати, якщо заявити позов – порушити клятву.

Що міг би сказати з цього приводу претор?

Казус 6. Римському юристу I 46т.. Яволену Прискусу (займав консульську посаду при імператорах Трояні й Адріані) належить відомий вираз “Усяке визначення в цивільному праві небезпечно”.

В цієї формули є закінчення, дане самим Яволеном (Д. 50.17.202). Укажіть яке:

- а) тому що воно не піддається точному формулюванню;
- б) тому що воно буде обмежувати суд;
- в) тому що мало випадків, коли воно не може бути спростовано.

Пояснення. Звернемося для прикладу до казусу 4. Що повинен був сказати (і що дійсно сказав) Цельз, відповідаючи на задане йому питання? Чи треба виключити з числа свідків у справі про спірну спадщину того, хто писав заповіт під диктовку заповідача? Хто ж краще його може сказати суду про те, що побажав виразити у своєму заповіті спадкоємець? Тому Цельз і відповів: “Чи я не розумію твого питання, чи він дурний”.

Казус 7. Дорослі сини звернулися до батька з вимогою розподілу майна, посилаючись на те, що воно є їх загальною власністю. Однак батько виконати цю вимогу відмовився, вказавши, що сини знаходяться під його владою, а тому є не суб’єктами, а об’єктами права. Хто з них прав?

Казус 8. Неемансипованого тридцятирічного сина призначили на посаду міського претора. Батько пишався цим призначенням, але звернувся до сина, як до посадової особи, з питанням: хто з них може підкорятися іншому: він сину – як кожен громадянин Риму – магістрату, чи син йому, як *paterfamilias*? Дайте мотивоване роз’яснення.

Казус 9. До юриста звернулися з питанням: “Що робити, якщо особа, яка досягла 25 років, продала себе в рабство, тобто, якщо вона одержала частину ціни? Чи може вона потім бути відновлена в правах?” Дайте мотивовану відповідь.

Казус 10. Юриста запитали: “Чи повинен хазяїн судна відповідати за дії всіх членів свого екіпажу? Чи враховується те, що він сам не завдавав шкоди? Чи однаково він відповідає за їх дії, чи може враховуватися та обставина – вільні вони чи раби?” Дайте

консультацію.

Казус 11. Рабиня вийшла заміж і передала чоловіку як придане певну кількість грошей. Через деякий час колишній хазяїн рабині звернувся до її чоловіка з позовом про вимогу зазначеної суми, посилаючись на те, що гроші належать йому. Відповідач заперечував позов, посилаючись на те, що після укладання шлюбу він звільнив свою дружину з рабства, і вона тепер є вільною жінкою. Крім того, вказав він, після укладання шлюбу вже пройшло більше 10 років.

Як вирішити справу? Дайте оцінку аргументам сторін.

Казус 12. Три римляни уклали угоду про створення своєрідного товариства взаємодопомоги. В даній угоді вони передбачили, що веденням спільних справ буде займатися Тицій, Луцилій надасть приміщення для магазину, а Валеріус виділяє для загальних потреб певну суму грошей. Прибутки повинні поділятися в рівних частинах між всіма учасниками договору. Через деякий час Луцилій помер, і його спадкоємці звернулися з вимогою до Тицію і Валеріусу про звільнення приміщення, а також про виплату їм частини прибутку, отриманої з моменту смерті Луцилія до моменту представлення позову. Відповідачі послалися на те, що магазин був переданий у користування товариству і, отже, поверненню не підлягає. Що стосується виплати частини прибутку, те вони готові це зробити за умови вступу когось зі спадкоємців у товариство.

Вирішіть суперечку.

ТЕМА 3. ОСОБИ (PERSONAE)

I Дайте визначення:

1. Поняття особи.
2. Поняття правоздатності. Основні елементи правоздатності римських громадян.
3. Дієздатність.
4. Латини.
5. Перегрини.
6. Правове положення вільновідпущеників.
7. Раби.
8. Юридична особа.
9. Види юридичних осіб.

II Контрольні питання:

1. Яким статусом потрібно було володіти, щоб бути суб'єктом права?
2. Хто такий "paterfamilias"?
3. Що входило в зміст правоздатності римського громадянина?
4. Які три статуси в Римі дозволяли мати повну правоздатність?
5. Як розуміти дієздатність у Римі, що її обмежувало?
6. Якими були право- і дієздатність жінки в Римі в порівнянні з чоловіками?
7. Як набувалося і втрачалося громадянство Рима?
8. Хто такі латини?
9. Хто такі перегрини?
10. Яким був юридичний статус рабів?
11. Які джерела рабства і шляхи його припинення?
12. Що таке рабський пекулій?
13. Хто такі вільновідпущеники? Чи мав вільновідпущеник рівні права з 47т.47а тори47ативні?
14. Хто такі колони?
15. Що таке "юридична особа"? Два типи юридичних осіб.

III Казуси:

Казус 1. При якій умові правоздатність поширювалася і на дитину, яка знаходиться в утробі матері, тобто ще не народжену на світ?

Казус 2. Які причини могли штовхнути особу, яка володіє повнотою прав, до применшення власної правоздатності?

Казус 3. Що розумілося під так званим персональним правом? Чим повинен був відрізнятися едикт перегринського претора від едикту претора цивільного?

Казус 4. Які зміни в юридичному статусі фізичних осіб були пов'язані з виникненням і поширенням пекулія?

Казус 5. У чому найбільш істотна відмінність фізичної особи від юридичної і що їх зближало?

Казус 6. Яких прав був позбавлений перегрин: права володіння квіритською власністю? Права спадкування майна? Права влади над дружиною і дітьми (манус)? Права заняття ремісничою чи торговою діяльністю? Права переселення з колонії в Рим? Права вимагати розгляду його позову в легісакційному процесі?

Казус 7. Під час епідемії деяка похоронна колегія, витративши власні кошти, звернулася по допомогу до банкиру-трапезиту, але не змогла повернути позику у встановлений термін. Чи міг 48т.48а т обернути стягнення на майно окремих членів колегії?

ТЕМА 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

I Дайте визначення:

1. Родина.
2. Види споріднення.
3. Шлюб.
4. Види шлюбу.
5. Умови для вступу в шлюб.
6. Способи укладання шлюбу.
7. Розірвання шлюбу.
8. Майнові відносини між подружжям.
9. Усиновлення.
10. Узаконення.
11. Опіка.
12. Піклування.

II Контрольні питання:

1. Що таке *familia*? Хто такий *paterfamilias*, його правовий статус?
2. На чому засноване агнатське споріднення?
3. На чому засноване когнатське споріднення?
4. Що таке законний римський шлюб? У чому його відмінність від конкубінату?
5. Які умови вступу в шлюб?
6. В чому принципова різниця між двома основними видами законного римського шлюбу?
7. Як укладався шлюб *cum manu*?
8. Як укладався шлюб *sine manu*?
9. Якими способами відбувалося розлучення у різних формах законного римського шлюбу?
10. Яке правове положення жінки при шлюбі *cum manu*? *Sine manu*?
11. Що таке придане? Який був правовий порядок розпорядження цим майном?
12. Що таке батьківська влада в римському цивільному праві? Якими способами вона встановлювалася?
13. Як відбувалося усиновлення осіб свого права й осіб чужого права?
14. Що таке узаконення?
15. Який порядок встановлення і припинення опіки?
16. Що таке піклування?

III Казуси:

Казус 1. Дорослі сини зажадали в батька розділу майна родини на тій підставі, що воно являється їх загальною власністю. Батько відповів відмовленням, посилаючись на те, що діти, знаходячись у його владі, є об'єктами права, але не суб'єктами його, що їх положення визначається тільки одним: обов'язки – так, права – ні. Чи не так це?

Казус 2. В римського громадянина Тиверія було три онуки. Один народився від сина, що жив разом з батьком. Інший народився в родині емансипованого сина. Третій був народжений дочкою, що знаходилася в “правильному шлюбі”. Який з онуків знаходився під владою діда?

Казус 3. Древнє римське право забороняло позашлюбні зв'язки і звабу вільних жінок. Чи поширювалося це правило на холостяків і вдівців, коли їх конкубінами ставали рабині чи вільновідпущені?

Казус 4. У функції римських жерців-понтіфіків входило спостереження за “схоронністю” стародавніх римських патриціанських родів. Навіщо, маючи це на увазі, була потрібно присутність понтифіків при усиновленні?

Казус 5. Ми говорили про те, що полонення патерфаміліас робило його сина повновладним, але з поверненням батька з полону усе поверталось до колишнього правового стану. Якщо ж батько помре в полоні і це стане відомим, з якого моменту син буде вважатися повновладним (це може мати важливе значення для укладених ним угод і 49т..) – з моменту полону батька чи з моменту його смерті в полоні? Як вірніше визначити ситуацію, породжену полоном висхідного, – як утрату його повновладдя в родині чи її призупинення?

Казус 6. По досягненні повноліття усиновлений став доводити, що, якби він був повноправним і здатним до визначення власної вигоди, він ніколи не погодився б з актом усиновлення. Чи служило це підставою для примусу патерфаміліас до еманципації усиновленого?

Казус 7. Заповідач виразив свою волю й у тім, щоб опікуном його дітей, минаючи найближчого агнату, зробився “відданий мені раб Панфіл, якого я тим самим відпускаю на волю”. Чи законно це?

Казус 8. Якими способами знищується агнатичний зв'язок?

Казус 9. Що таке *capitis deminutio*, і в яких формах вона існувала? Чи піддавався римський громадянин зменшенню правоздатності, коли, бажаючи одержати землю, призначену для розподілу між латинами (жителями прилягаючого до Рима Лаціуму), він переходив у їх стан?

Казус 10. Коли опікуна призначав претор, було потрібно, щоб з обраної їм кандидатурою погодилися не менш шести з десяти плебейських трибунів. Що стояло за такою строгістю?

Казус 11. При укладанні шлюбного договору було сказано, що придане повертається дружині в повному обсязі, якщо розлучення буде вимагати чоловік з його ініціативи і без вини дружини. Чи вправі дружина від власного імені заявити позов про повернення приданого? Якщо такого договору не було, чи могла дружина, при аналогічних обставинах, звернутися за захистом до претора?

Казус 12. Чи поверталось придане в шлюбі сине ману після смерті дружини? Якщо так, то кому?

Казус 13. З дозволу батька син пішов на військову службу. Згодом він досяг високого положення і купив маєток. Батько ж, втягнутий у невдалу угоду, розорився. Чи вправі він розплатитися з кредиторами маєтком сина?

Казус 14. При сумніві в дійсному правовому статусі раба варто вважати його: а) рабом; б) вільним (сентенція Помпонія, Д. 50.17.20).

Казус 15. Неемансипованого тридцятирічного сина призначили на посаду міського претора. Батько пишався цим призначенням, але звернувся до сина, як до посадової особи, з питанням: хто з них може підкорятися іншому: він сину – як кожен громадянин Рима – магістрату, чи син йому, як *paterfamilias*? Дайте мотивоване роз'яснення.

Казус 16. До юриста звернулися з питанням: “Що робити, якщо особа, що досягла 25 років, продала себе в рабство, тобто, якщо вона одержала частину ціни? Чи може вона потім бути відновлена в правах?” Дайте мотивовану відповідь.

Казус 17. Юриста запитали: “Чи повинен хазяїн судна відповідати за дії всіх членів свого екіпажа? Чи враховується те, що він сам не завдавав шкоди? Чи однаково він відповідає за їх дії, чи може враховуватися та обставина – вільні вони чи раби?” Дайте консультацію.

Казус 18. Рабиня вийшла заміж і передала чоловіку як придане певну кількість грошей. Через деякий час колишній хазяїн рабині звернувся до її чоловіка з позовом про витребування зазначеної суми, посилаючись на те, що гроші належать йому. Відповідач заперечував позов, посилаючись на те, що після укладання шлюбу він звільнив свою дружину з рабства, і вона тепер є вільною жінкою. Крім того, указав він, після укладання шлюбу вже пройшло більше 10 років.

Як вирішити справу? Дайте оцінку аргументам сторін.

Казус 19. Три римляни уклали угоду про створення своєрідного товариства взаємодопомоги. У даній угоді вони передбачили, що веденням спільних справ буде займатися Тицій, Луцилій надасть приміщення для магазину, а Валеріус виділяє для загальних потреб визначену суму грошей. Прибутки повинні поділятися в рівних частинах між всіма учасниками договору. Через деякий час Луцилій помер, і його спадкоємці звернулися з вимогою до Тицію і Валеріусу про звільнення приміщення, а також про виплату їм частини прибутку, отриманої з моменту смерті Луцилія до моменту представлення позову.

Відповідачі послалися на те, що магазин був переданий у користування товариству і, отже, поверненню не підлягає.

Що стосується виплати частини прибутку, то вони готові це зробити за умови вступу когось зі спадкоємців у товариство.

Вирішіть суперечку.

ТЕМА 5 . РЕЧОВЕ ПРАВО

I Дайте визначення:

1. Поняття речового права.
2. Класифікація речей.
3. Види речових прав.
4. Володіння.
5. Інтердикт.
6. Поняття права власності.
7. Зміст права власності.
8. Види власності.
9. Способи придбання права власності.
10. Захист права власності.
11. Права на чужі речі.
12. Сервітути.
13. Емфітевіз.
14. Суперфіцій.

II Контрольні питання:

1. Що таке речове право?
2. Які Ви знаєте види речових прав?
3. Що Ви знаєте про класифікацію речей у Стародавньому Римі?
4. Назвіть характерні риси майнових відносин (права власності).
5. Дайте визначення права власності й охарактеризуйте його зміст.
6. Які Ви знаєте позови для захисту права власності?
7. Охарактеризуйте віндикаційний позов.
8. Які способи придбання власності були відомі римському праву? Назвіть підстави припинення права власності.
9. Що таке володіння?
10. Чим відрізняється володіння від права власності, від тримання?
11. Як виникало і припинялося володіння?
12. Якими інтердиктами захищалося володіння?

13. Що таке сервітути?
14. Які Ви знаєте сервітути?
15. Що таке суперфіцій?
16. Що таке емфітевзіс?
17. Чи відноситься застава до прав на чужі речі?

III Казуси:

Казус 1. Дикий олень, поранений таврованою стрілою, був уже схоплений мисливцем, але зумів вирватися й утекти. Майже негайно ж його застрелив інший мисливець. Хто власник здобичі?

Казус 2. Чужа мічена вівця прибудила до чужої череди і паслася на чужому лузі все літо. Зрештою, вона була знайдена хазяїном.

Чи вправі він накинути на неї мотузку і повести до себе, незважаючи на протест власника? Чи має значення той факт, що володіння вівцею було ненасильницьким і відкритим (не таємним)? Чи може бути прийнята до уваги зустрічна вимога про збиток, пов'язаний із прокормом вівці, її охороною й ін.?

Казус 3. Дві особи, які сперечалися про право власності на дорогоцінну річ, погодилися залишити її на збереження третій особі (секвестору) аж до рішення суду.

Чи стане секвестор власником коштовності? Держателем? Що буде, якщо хто-небудь із тих, хто сперечається зажадає від секвестора передачі речі чи спробує захопити її силою? Чи вправі секвестор вимагати собі власницького захисту?

Казус 4. Як визначити правове положення депозитарію, тобто особи, якій хто-небудь передає свої речі на збереження, якщо врахувати, що збереження чужих речей є його професійним заняттям: власник, держатель? Хто?

Казус 5. Чи буде власником заставоприймач, якщо відомо, що він не може і не повинен відноситися до закладеної речі як до своєї? Якщо буде, то яким? Чи надається заставоприймачу власницький захист?

Казус 6. Сумлінний покупець купив через незнання крадену річ. Чи може він посилатися на витікання терміну набувальницької давнини?

Казус 7. Депозитарій виразив намір придбати у власність річ, передану йому на збереження. Поклажедавець погодився і прийняв гроші.

Чи вимагає така угода фактичної передачі речі, щоб стати законною?

Казус 8. А.А. окупував чужу землю, впевнений, що її власник Н.Н. не посміє вчинити опір. Тут втрутилася третя особа, яка, ґрунтуючись на порочності володіння, заявила вимогу про повернення захопленої землі в первісний стан.

Чи законний цей позов?

Казус 9. Власник будинку, зданого в оренду А.А., зажадав негайного виселення останнього під тим приводом, що будинок йому потрібен самому для переобладнання під крамницю. Орендар заперечував на тій підставі, що контрактом термін оренди не встановлений, і зажадав собі від претора інтердикт про захист тримання.

Ґрунтовно?

Казус 10. Дехто А. одержав у пекарій землю, для того, щоб у встановлений термін вона була повернута власнику. Останній, однак, зажадав повернення прекарія до закінчення терміну, установленого контрактом.

Чи правомірні його дії? Наскільки договір про термін користування прекарним майном відповідає правовому статусу прекарія?

Казус 11. Діючи з доручення патерфаміліас, син окупував землю, що пустує, приєднавши її до свого пекулію. Через рік патерфаміліас помер, і син успадкував майно фамілії.

З якого моменту буде обчислюватися давнісний термін у відношенні власницької землі – з моменту заволодіння чи зі смертю батька?

Казус 12. У питанні про природу володіння в німецькій юридичній літературі були висловлені дві протилежні точки зору. Одна – відомим романістом Савінії, засновником так називаної історичної школи права (перша половина XIX ст.), інша – відомим Р. Ієрингом, що жив пізніше.

Савінії вважав, що захист володіння закономірний тому, що власник відноситься до предмета володіння як до своєї власності. Якщо такого “наміру” немає – немає і володіння; мова може йти лише про тримання, що не може захищатися інтердиктом безпосередньо, тобто без участі власника.

Ієринг, критикуючи Савінії, запропонував своє тлумачення питання. Власник, як він думав, не може відноситися до власницької речі як до власності. Тому і захист його права є захист власницький, і як такий він може бути оскаржений дійсним власником. Володіння речами є не стільки юридичне відношення, скільки соціально-економічне, введене з розумінь, пов’язаних із суспільним інтересом.

Якій концепції надамо перевагу? Чи можна висунути третю?

Казус 13. Хазяїн окупованої власником землі з’явився раніше витікання терміну набувальницької давнини, але погодився з пропозицією власника про продаж йому землі.

Чи вправі покупець вимагати зменшення покупної ціни внаслідок зроблених їм поліпшень (осушення, огороження)? Чи будуть враховані ці витрати при задоволенні позову про визнання права власності (при екцепції власника)?

Казус 14. Як зрозуміти сентенцію Ульпіана: “Кого насильно позбавили володіння, продовжує вважатися власником” (Д. 41.2.17)? Що звідси випливає?

Казус 15. Ми набуваємо володіння:

- а) тілесним впливом на річ;
- б) за домовленістю;
- в) волею володіти;
- г) із необхідності (і проти волі);
- д) заради якої-небудь сторонньої вигоди.

Оберіть дві умови, що Папініан (особистий друг імператора Півночі, з 203 р. префект преторія) вважав визначальними (Д. 4.6.19).

Казус 16. Як тлумачити вислів: “Коли ми призначені спадкоємцями, до нас після прийняття спадщини переходять всі права. Володіння, однак, не стосується нас, якщо не буде захоплено природним шляхом” (Д. 41.2.23)?

Казус 17. В чому полягає принципове розходження між правом власності і володінням? Чи можна заперечити ствердження, що між ними “нічого спільного”?

Казус 18. Чи можна застосувати до римського права приватної власності епітет “необмежена”? Чи існувала така власність взагалі?

Чому говорять, що право приватної власності є “найбільш абсолютне право користатися і розпоряджатися речами”, але уникають говорити “абсолютне”?

Казус 19. Син успадкував у числі іншого майна власницьку землю. Яким є це придбання – первісним чи похідним?

До настання терміну набувальницької давнини зазначеному володінню бракує декількох місяців. Чи може воно бути відібрано третьою особою? Чи буде сину-спадкоємцю захищений власницький термін батька чи його треба починати спочатку?

Казус 20. Двоє купили в складчину раба.

Чи буде їх власність складатися в реальних чи ідеальних частках? Яким образом ідеальну частку можна перетворити в реальну і реальну в ідеальну?

Казус 21. Хтось замовив скульптору портрет своєї дружини і надав для цієї мети мармур. Тим часом скульптор одержав більш вигідне замовлення — виліпити скульптурний портрет імператора. Не маючи під рукою матеріалу, він використовував мармур першого замовника.

Той, побачивши результат, погодився прийняти й оплатити скульптуру імператора. Скульптор заперечував, опираючись на те, що власником виробу повинно вважати майстра, “що вдихнув в безжиттєвий камінь душу”. Замовник наполягав на тому, що власність повинна належати тому, хто надав матеріал, тому що в основі всякої духовної діяльності лежить “груба матерія”.

Як вирішили цю суперечку римські юристи? Що думаєте про це ви? Чи істотно для рішення суперечки те, що матеріалом, переданим скульптору, міг бути не мармур, а мідь, золото, срібло? Як зважувалася описана суперечка в праві Юстиніан?

Казус 22. Чим відрізняється петиторний позов від негаторного?

Казус 23. Ким ставав позивач, що удався до *actio Publiciana* і виграв справу, – преторським власником чи квіритським?

Казус 24. Чи можливо у віндикаційному позові присудження до сплати вартості речі (ціни) у тому розмірі, що під присягою вказав позивач? Чи потрібен в такому випадку “обряд” переходу речі до власника?

Казус 25. Коли відомий власник і саме до нього звернений віндикаційний позов, чи зобов’язаний суд установлювати підставу (обґрунтованість) володіння?

Казус 26. Коли річ стає безхазяйною, чи може вона бути правомірно привласнена всяким бажаним? Наведіть приклад.

Казус 27. Похідним придбанням власності буде за римським правом:

- а) традиція;
- б) розпорядження на випадок смерті (заповіт);
- в) присудження, тобто придбання по судовому рішенняю.

Що загального між ними?

Казус 28. Чи буде традицією (“чи традируємо ми річ”) угода купівлі-продажу, обтяжена передачею купленої речі на збереження чи в заставу, тобто перенесенням фактичного панування на іншу особу?

Казус 29. Чи буде дійсною угода, пов’язана з передачею речі в тому випадку, коли той, хто передавав вважав, що здійснює дарування, а той, хто приймав – що приймає річ у борг? Тобто в тих випадках, коли підстава угоди, те, що римляни називали словом “*causa*”, неоднозначно?

Казус 30. Яку перевагу давала традиція (в порівнянні з манципацією) у зв’язку з тим, що перехід власності став можливим без тілесної передачі речі? І при кредитуванні покупної ціни?

Казус 31. За загальним правилом, той, хто має права власності, не може переносити їх на іншого. Як же бути в тому випадку, коли в числі успадкованих нами речей виявляється і та, котру вважали украденою чи загубленою?

Казус 32. Сусіди уклали договір, відповідно до якого власник пануючої ділянки зобов’язався на користь власника слугуючої ділянки нижченаведеним:

- а) щорічною платою;
- б) ремонтом забору;
- в) допомогою при зборі плодів.

Яке з цих зобов’язань суперечить сервітуту по самому характеру цього інституту?

Казус 33. Сталося так, що в обстановці ажіотажу, який виник при продажі речей на аукціоні, разом з одягом, що входив до складу великої спадщини, була продана тога (верхній чоловічий одяг) самого аукціонера й одяг особи, що допомагали йому. Покупці вже розійшлися, але в залі ще знаходився дехто Х., якому дісталася тога аукціонера. Але Х. Відмовився повернути покупку на тій підставі, що тога продана і традирована (передана) йому самим власником, а заперечення щодо помилки не заслуговує на увагу на тій підставі, що кожен продавець повинен знати свої речі, а тим більше тогу. До того ж, за загальним правилом, що прийняте римською претурою, дійсний власник переносить за допомогою традиції право власності навіть і тоді, коли він сам не знає свого права на річ.

Чи перейшло право власності на покупця в нашому випадку?

Казус 34. А.А. замовив тогу кравцю за 10 сестерціїв. Кравець приніс готову тогу під час відсутності замовника. Замовник, примірюючи, знайшов її занадто довгою. Кравець узявся за переробку і по закінченні її сповістив замовника, що віддасть тогу не раніше одержання домовлених 10 сестерціїв. Замовник не погодився з кравцем і зажадав повернення тоги на тій підставі, що кравець уже передав її у власність, передав добровільно, а виходить, мала місце традиція і він, замовник, зробився власником плаття. Що стосується плати, замовник заявив, що було досягнуто згоди про ціну, але не про терміни сплати.

Як вирішити казус?

Казус 35. Заплативши завдаток, римський сенатор запропонував ювеліру виготовити дорогоцінну брошку. Через півроку, ще не розплатившись з ювеліром, сенатор повернув йому брошку, для того, щоб поміняти дорогоцінний камінь. Ювелір виконав завдання, але видати замовлення відмовився, вимагаючи сплати усієї встановленої плати. Суд, що розглядав справу, зобов'язав ювеліра повернути брошку замовнику за умови сплати вартості другого замовлення.

Чи вірне це рішення? Чим його можна обґрунтувати? Що залишається робити ювеліру?

Казус 36. Дехто А., їдучи в провінцію, куди він був призначений на високу посаду, передав приятелю В. коштовний подарунок для вручення його їх загальному другу – майбутньому ювіляру С. Сталося так, що доручення виявилось невиконаним внаслідок раптової смерті С.

Чи стане В. власником дорученої йому речі за набувальницькою давниною?

Казус 37. Традицію характеризують три умови: законна підстава угоди (кауза), перенесення на нового власника права власності і володіння. Уявімо собі такий випадок: дехто А. традирував річ, наприклад земельну ділянку, покупцю, для того, щоб негайно зробитися орендарем проданої речі. Ні той, ні інший не бачили проданої ділянки, оскільки вона була отримана у спадщину і знаходилася в одній з італійських провінцій.

Чи законно все це?

Казус 38. По праву імплантації насадження належать власнику землі, як тільки вони укоренилися (дали корені). Уявімо собі, що посаджена біля забору яблуня розрослася і пустила корені в сусідньому саду.

Чи стає сусід власником дерева?

Казус 39. У результаті грозових дощів піщана коса, що примикає до земельної ділянки А., була зміщена за течією ріки і деяка частина її виявилася присунутою до берега, що примикає до сусідської земельної ділянки В. Відбулася акцесія (приріст) – з'єднання речей, що належать різним власникам.

Яким буде пов'язане з цим придбання – первісним чи похідним?

Казус 40. Дехто А. придбав статую Юпітера, але при цьому не обумовив, що купує її разом з п'єдесталом.

Чи може він вимагати видачі п'єдесталу як приналежності головної речі?

Казус 41. Як припиняється дія речового сервітуту:

- а) погашувальною давниною;
- б) придбанням слугуючої ділянки власником ділянки пануючої;
- в) через публічне відмовлення, супроводжуване ін юре цесіо;
- г) установленням родинних відносин між власниками пануючої і слугуючої ділянок;
- д) зміною власників;
- е) в результаті обміну пануючої ділянки на слугуючу?

Казус 42. До якого інституту ближче усього знаходиться емфітевзіс:

- а) володіння;
- б) власності (подобі власності);
- в) оренди;
- г) тримання?

Казус 43. У чому головні відмінності емфітевзіса від простої оренди:

- а) у різному статусі орендної плати;
- б) у різному статусі орендованої землі;
- в) у різному статусі особи – орендаря і емфітевта;
- г) у праві спадкування емфітевзіса?

Казус 44. Юрист Яволен говорить: “Від майна ми чекаємо найбільше користі, тому те, що заподіює більше шкоди, ніж користі, – не майно” (Д.50.16.83). Чи справедливе це судження?

Казус 45. Що значить практично презумпція, що встановлює, що будь-яке землеволодіння вважається необтяженим, поки не буде доведене зворотнє?

Казус 46. Чи зобов’язаний Н.Н. терпіти, що дощова вода стікає з більш високого сусідського даху на його власний?

Казус 47. Юриста запитали: “Якщо тварина поранена так сильно, що її можна взяти, то чи вважається вона твоєю з цього моменту?” Дайте розгорнуту консультацію.

Казус 48. Требацій, який жив на узбережжі, одного разу знайшов скриню, де були різноманітні товари. Оскільки вказівки на те, чиї це товари, не було, він забрав скриню собі. Через деякий час до нього прийшов раб Муція з листом від останнього і проханням повернути речі. Кому належать речі, що у бурю були викинуті за борт для полегшення судна?

Казус 49. До юриста звернулися з питанням: “Хто повинен бути власником речі, якщо на пергаментних паперах Тиція Мевій напише вірш, розповідь, промову?” Дайте відповідь.

Казус 50. Каледій купив у Марія сад біля ділянки Іавлена. Марій та Іавлен багато років тому на спільні кошти побудували на землі Іавлена колодязь, що відповідно до домовленості призначався винятково для зрошення саду Марія. За це Марій відмовився від стягнення боргу з Іавлена. Зараз Іавлен не бажає, щоб Каледій користувався цим колодязем, як його попередник. Каледій посилався на те, що для саду, що був закладений уже після облаштування колодязя, більше нема відкля поблизу доставити воду. Як вирішити суперечку?

Казус 51. Велій є власником двох будинків, побудованих один біля іншого. З них він одночасно продає один будинок Петріцію, а другий – Урбану. Ділянка останнього доходить до самої стіни будинку Петріція. Але Урбан не бажає, щоб вікна (які за місцевими звичаями відкриваються назовні) і надалі виступали в повітряний простір, що йому належить, а також він не згоден, щоб з даху будинку Петріція вода стікала на його ділянку. Але Петріцій посилався на те, що в договорі купівлі-продажу є умова про те, що будинок продається “у наявному видимому стані”. Як вирішити суперечку?

ТЕМА 6. ЗОБОВ’ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

І Дайте визначення:

1. Зобов’язання.
2. Боржник. Кредитор.
3. Види зобов’язань.
4. Підстави виникнення зобов’язань.
5. Способи припинення зобов’язань.
6. Договір.
7. Види договорів.
8. Контракт. Пакт.
9. Види контрактів.
10. Умови дійсності договорів.
11. Зобов’язання як би з договорів.
12. Деліктні зобов’язання.
13. Зобов’язання як би з делікту.

II Контрольні питання:

1. Що таке зобов'язання? Види зобов'язань.
2. Які Ви знаєте підстави виникнення зобов'язань?
3. Які зобов'язання бувають частковими, а які солідарними?
4. Що є об'єктом зобов'язань?
5. Що значить виконати зобов'язання?
6. Які Ви знаєте засоби забезпечення зобов'язань?
7. Які способи припинення зобов'язань?
8. Що таке “контракт”?
9. Які існували види контрактів?
10. Які Ви знаєте види квазіконтрактів?

III Казуси:

Казус 1. Консенсуальні договори виникають із простої угоди сторін. А як розриваються?

Казус 2. Тицій придбав річ у хазяїна-невласника, догадуючись по деяких прикметах, що так воно і є. Але понадіявся на те, що набувальницька давнина (узукапіо) зробить його власником раніше, ніж несумлінність продавця буде виявлена. Грунтовно?

Казус 3. Плодами, як результатом плодоносної речі, користується власник чи той, кому він уступив річ у найм чи оренду.

Що з нижчеперелічених речей не може вважатися “плодом”: молоко, фрукти, м'ясо тварини, відданої у найм, тріски у лісі, викорчуване на орендованій ділянці дерево, руда, що добувається в рудниках?

Казус 4. Кого можна вважати платоспроможним:

- а) того, хто за своїм матеріальним становищем здатен виконати взяте на себе зобов'язання;
- б) того, хто обіцяє виконання, якщо йому буде надана розстрочка;
- в) того, хто обіцяє розплатитися, як тільки одержить очікувану спадщину;
- г) того, хто клянеться сплатити всю суму, але не відразу?

Казус 5. Чи може боржник, який взяв у борг під заставу всього свого майна:

- а) продавати з нього що-небудь, включаючи приплід;
- б) давати в придане;
- в) одержувати нову позику під ту ж заставу;
- г) користуватися речами так, що це – по їх природі – погіршує їх стан?

Казус 6. Чи згодні ви з тим, що “справедливість – мати ексцепції”? Як це варто розуміти в зв'язку з загальною концепцією преторського права?

Казус 7. Що варто вважати помилкою, яка ганьбить договір:

- а) сказано не те, що хотів сказати;
- б) не сказав те, що, може бути, найважливіше для угоди;
- в) думав, що подарунок, а виявилось – купівля-продаж;
- г) думав, що допустимо, а виявилось заборонено законом?

Казус 8. Серед сотні виставлених для продажу рабів покупець вибрав того, хто виділявся своєю інтелігентністю – грека-вчителя, захопленого піратами на березі моря. Продавець повідомив, що він не може вказати ні на достоїнства раба, ні на його пороки, тому що купив – і то через уповноваженого – усю партію відразу, як вона була виставлена на міжнародному невільничому ринку. Покупець, оглянувши раба і поговоривши з ним, знайшов, що він йому підходить. Раба приставили як учителя до дітей хазяїна, і він жив у його родині, як раптом на третьому місяці після покупки упав і забився в епілептичному випадку.

Питання:

- а) це явний чи схований недолік речі;
- б) чи є можливість заявити позов про повернення сплаченого і про розірвання угоди;

- в) дружина і діти заперечують проти повернення, і патерфаміліас схиляється до позову про зменшення покупної ціни;
- г) продавець виставив ексцепцію: не обіцяв, не знав і не міг знати про хворобу раба, але,
- д) погоджується сплатити третину вартості і здійснити реституцію;
- е) покупець погоджується на повернення третини сплаченого, для того, щоб залишити раба у своїй власності.

Що тут засновано на законі, і як би ви вирішили цей казус?

Казус 9. Коли створення товариства вимагало генеральної спільності майна товаришів – при створенні товариства з постійною метою чи тільки спеціальною? А чи може бути, що ціль не мала в даному випадку ніякого значення?

Казус 10. Який з реквізитів товариства ми опустили:

- а) внесок (грошовий, речовинний);
- б) праця (ручна, інтелектуальна);
- в) рівна участь у прибутках і збитках?

Казус 11. Які нормативні акти пов'язані з ім'ям трибуна Аквілія:

- а) про заподіяння шкоди;
- б) про неоплатного боржника;
- в) про обман;
- г) про відсотки позики;
- д) про новацію договорів через стипуляцію?

Казус 12. Цесія (переведення боргу на третю особу) могла бути двох видів: 1) боржник з волі кредитора обіцяє виконання третій особі; 2) кредитор на прохання боржника погоджується прийняти виконання від третьої особи. Одна цесія називалася активною, інша – пасивною.

Яка? Чому?

Казус 13. Будинок Корнелія Пудента зруйнувався через місяць після того, як був побудований, у результаті чого загинув раб. Було встановлено, що будинок зруйнувався через те, що одна з балок, що були використані при його будівництві, була виготовлена з дерева м'якої породи, непридатного для будівництва.

Корнелій Пудент звернувся до продавця дерева, Квинціану Афранію, з позовом про відшкодування вартості будинку і вартості раба. Проте, Квинціан Афраній відшкодувати вартість будинку і раба відмовився, посилаючись на те, що лише одна балка з усієї партії виявилася непридатною, і він не знав про це. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 14. Юлій Авгурин і Мунацій Грат уклали договір купівлі-продажу раба. Відповідно договору, Юлій Авгурин зобов'язався передати Мунацію Грату раба, який добре знає садівництво, а Мунацій Грат зобов'язався сплатити за раба обумовлену суму через 10 днів після його передачі. У випадку прострочення оплати, Мунацій Грат зобов'язався сплатити за раба подвійну вартість.

Раб був переданий, проте, минуло 10 днів, а Мунацій Грат не заплатив за нього. У зв'язку з цим Юлій Авгурин зажадав від Мунація Грата оплату в подвійному розмірі. Проте, незабаром з'ясувалося, що переданий раб не знає толк у садівництві.

У зв'язку з цим, Мунацій Грат і зовсім відмовився платити за нього. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 15. Амулій Лоренци передав у найм Ветурію Терму земельну ділянку для випасу худоби. Як виявилось, на наданій ділянці росли шкідливі рослини, внаслідок чого вся худоба, що належала Ветурію Терму, загинула. Ветурій Терм звернувся до Амулія Лоренци з вимогою відшкодувати збитки, заподіяні загибеллю худоби. Амулій Лоренци, у свою чергу, відмовився відшкодувати збитки, оскільки він не знав про шкідливі рослини, і зажадав від Ветурія Терма найману плату.

Як вирішити суперечку?

Казус 16. Тацій Мамурій уклав з Манієм Бреном договір наймання будинку терміном на один рік. Плату Тацій сплатив на рік вперед. Через 3 місяці, рятуючись від повсталих рабів, Тацій залишив будинок, і два місяці жив у сусідній провінції. Повернувшись після придушення повстання, він побачив, що будинок був розграбований і спалений. Коли Брен довідався про це, він зажадав від Тація відшкодувати вартість розграбованого майна і вартість будинку. Тацій, оскільки він вважав себе невинним, відмовився відшкодувати шкоду і зажадав повернути йому найману плату за 9 місяців. Як вирішити суперечку?

Казус 17. Колатін Торквіній передав Камілу Квинцію на збереження 50 мішків зерна. Мішки поклали в коморі, що належала Камілу. Внаслідок недогляду Каміла ушкоджений дах комори не був відремонтований до настання сезону дощів. В результаті цього все зерно, що знаходилося в коморі, в тому числі і зерно самого Каміла, було зіпсовано.

Торквіній звернувся до Каміла з позовом про відшкодування вартості втраченого зерна. Чи підлягає позов задоволенню?

Казус 18. Марко Фаустил 10-ти років, що тренувався у стрілянині з луку, убив коня, що належить Красу Клавдію.

Крас Клавдій зажадав відшкодувати йому вартість коня – 30 сестерціїв.

Опікун Марка Фаустила заперечував обов'язок Марка відшкодувати шкоду, оскільки:

– по-перше, ціна в 30 сестерціїв занадто висока, стільки коштував кінь два місяці тому назад. Зараз кінь коштує 25 сестерціїв. А убитий кінь взагалі був куплений 4 роки тому назад (зі слів самого хазяїна) і коштував тоді 20 сестерціїв;

– по-друге, Марко Фаустил є неповнолітнім, і не міг передбачити наслідки своїх дій, а тому не повинен нести відповідальність.

Чи повинна бути відшкодована вартість коня, і якщо так, то в якому розмірі?

Казус 19. Один раз Лентут Силан побачив, що на його полі пасеться чужа череда. З метою прогнати череду зі свого поля, Лентут Силан спустив на нього собак. У результаті 2 коні з череди загинули і трохи були покалічені.

Тит Марій, хазяїн тварин, зажадав від Лентута відшкодувати вартість загиблих і покалічених тварин.

Проте, Лентут Силан відмовився відшкодувати шкоду і заявив, що, по-перше, це усе відбулося з вини самого Тита, тому що він не забезпечив належного нагляду за худобою, а, по-друге, ті збитки, що він, Лентут, поніс унаслідок знищення частини посівів, не менші. Як може бути вирішена суперечка?

Казус 20. Раб Валерія Нуманція в бійці убив раба Авлія Руфуса. Авлій Руфус звернувся до Валерія Нуманція з вимогою сплатити за раба. Він наполягав, щоб Валерій сплатив йому за раба в десятикратному розмірі, оскільки цей раб був його сином, що народився від рабині, і він був прив'язаний до нього.

Валерій Нуманцій сплатити за раба відмовився, посилаючись на те, що:

- раба убив не він, а його раб;
- раб був убитий двоюбою, за яким він, Валерій Нуманцій, спостерігав і може підтвердити, що двобій був чесним. Як вирішити суперечку?

ТЕМА 7. СПАДКОВЕ ПРАВО

І Дайте визначення:

1. Спадкування.
2. Відкриття спадщини.
3. Вступ у спадщину.
4. Спадкодавець.
5. Спадщина.
6. Спадкоємець.
7. Підстава спадкування.
8. Спадкування за законом.
9. Спадкування за заповітом.

10. Форми заповіту.
11. Зміст заповіту.
12. Легати. Види легатів.
13. Фідеікоміси.
14. Недійсність і безрезультативність заповіту.
15. Кодіцили.
16. Прийняття спадщини.
17. Лежача спадщина.
18. Відумерла спадщина.

II Контрольні питання:

1. Назвіть основні поняття спадкового права.
2. Які передумови виникнення спадкування в Римі?
3. Які Ви знаєте види спадкування?
4. У яких випадках настає спадкування за законом?
5. Хто може бути спадкоємцем за законом?
6. Що таке заповіт і які умови його дійсності?
7. Хто може бути спадкоємцем за заповітом?
8. У якому випадку застосовувалося обов'язкове спадкування?
9. З якого моменту спадщина вважалася прийнятою?
10. Що Ви знаєте про “спадкову трансмісію”?
11. Які межі відповідальності спадкоємця по боргах?
12. Що таке легат?
13. Що таке фідеікоміс?

III Казуси:

Казус 1. Емансипований син, бажаючи брати участь у спадщині, що відкрилася після батька, повинен внести в загальну спадкову масу:

- а) тільки те, що одержав від батька;
- б) вартість приданого, що він дав дочці, яка вийшла заміж;
- в) військовий пекулій.

Казус 2. По смерті спадкодавця, що не залишив заповіту, не виявилось законних спадкоємців, і на спадщину стали претендувати далекий родич померлого і його емансипований син. Кому віддасть перевагу претор?

Казус 3. Спадкодавець і спадкоємець в однаковій мірі були обтяжені боргами на користь кредиторів. Претор дозволив кредиторам спадкоємця задовольнити свої претензії тільки після того, як буде виплачена заборгованість кредиторам спадкодавця. Останні, не одержавши свого, стали вимагати відшкодування з власного майна спадкоємця. Це законна вимога. Що ж залишається кредиторам самого спадкоємця?

Казус 4. Хтось призначив раба своїм спадкоємцем. Чи може раб відмовитися? Чи можна зробити раба спадкоємцем без відпущення на волю?

Казус 5. Хтось відмовив частину свого спадкового майна казні (фиску) на спорудження суспільних будинків, частину – похоронній колегії і частину – фінансовій корпорації, до якої належав. Яка з названих організацій не може бути відмовоотримувачем?

Казус 6. У яких випадках число свідків, що засвідчують заповіт, пропонувалося збільшити (чи викликати нотаріуса), а в яких – дозволялось зменшувати:

- а) при заповіті сліпого, глухого, німого;
- б) під час епідемії;
- в) коли спадкодавець призначає своїми спадкоємцями усіх своїх законних спадкоємців, але не в рівних частках?

Казус 7. Чи можна стверджувати, що спадкування є спадкоємство прав спадкодавця:

- а) усіх;

б) особливих;

в) деяких;

Казус 8. Чи можна стверджувати, що спадкування є наступністю прав спадкодавця:

а) усіх;

б) особливих;

в) деяких;

г) особливо попереджених у законі чи в заповіті?

Казус 9. В яких випадках число свідків, що завіряють заповіт, треба було збільшувати, а в яких – дозволялося зменшувати:

а) при заповіті сліпого, глухого, німого;

б) під час епідемії;

в) якщо спадкодавець призначає спадкоємцями всіх своїх законних спадкоємців, але не в рівних частинах?

Казус 10. Помираючи, Гортензій вказав у тестаменті: “Нехай спадкоємцем буде мій син, що може народитися від моєї вагітної дружини. Якщо ж раптом він, коли стане правоздатним, відмовиться від спадщини, то нехай спадкоємцем буде Курій”.

Після смерті Гортензія його вдова народила мертвого сина.

Тоді претензії на спадщину пред’явив брат покійного, посилаючись на те, що оскільки спадкоємець не став правоздатним, то тестамент є недійсним, і Курій на спадщину претендувати не може. Сторони звернулися в суд.

Як вирішити справу?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Завдання мають чотири варіанти відповідей, із яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді і позначте у бланку. ЧАС ПРОВЕДЕННЯ одного варіанту тесту – 10 хвилин.

1. Право, яке захищає інтереси приватних осіб називається:

А) Публічне право;

Б) Приватне право;

В) Адміністративне право;

Г) Кримінальне право.

2. Яка з перелічених складових не входила до приватного права Стародавнього Риму:

А) Цивільне право;

Б) Право народів;

В) Преторське право;

Г) Право національних меншин.

3. Правило поведінки, яке склалось внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу називається:

А) Звичай;

Б) Закон;

В) Судовий прецедент;

Г) Юридичний факт.

4. Найдавнішою формою республіканського судочинства є:

А) Саморозправа;

Б) Формулярний процес;

- В) Самозахист;
- Г) Легісакційний процес.

5. Екстраординарний процес мав:

- А) одну стадію;
- Б) дві стадії;
- В) три стадії;
- Г) чотири стадії.

6. Звернення до суду за захистом своїх порушених прав називається:

- А) проханням;
- Б) кондемнацією;
- В) позовом;
- Г) проскрипцією.

7. Позов, предметом якого є певна дія називається:

- А) речовим;
- Б) особистим;
- В) дійовим;
- Г) позовом за аналогією.

8. Обіцянка заплатити певну суму або зробити щось, проголошена в урочистій обстановці, називається:

- А) стипуляція;
- Б) реституція;
- В) інституція;
- Г) інтердикт.

9. Встановлений законом строк для захисту порушеного права в суді - це:

- А) позовна давність;
- Б) набувальна давність;
- В) правова давність;
- Г) юридичний строк.

10. Здатність людини бути носієм прав та обов'язків називається:

- А) правосуб'єктність;
- Б) правоздатність;
- В) дієздатність;
- Г) деліктоздатність.

11. За римським цивільним правом дієздатність наставала:

- А) в момент народження;
- Б) в момент смерті;
- В) з досягненням певного віку;
- Г) в момент вчинення правопорушення.

12. Засноване на шлюбі чи кровному спорідненні об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою й моральною відповідальністю це:

- А) община;
- Б) держава;
- В) плем'я;
- Г) сім'я.

13. Сім'я, заснована на владі домовладки, називалась:

- А) агнатською;
- Б) когнатською;
- В) сім'єю домовладки;
- Г) сім'єю підвладних. без чоловічої влади.

14. Законний римський шлюб могли укладати:

- А) лише римські громадяни;
- Б) всі вільні люди;
- В) всі вільні люди, окрім вільновідпущеників;
- Г) лише латини.

15. Правомочність, яка власника дозволяє власнику вилучати з речі її корисні властивості називається:

- А) право володіння;
- Б) право користування;
- В) право розпорядження;
- Г) право захисту.

16. До первісних способів набуття права власності не відноситься:

- А) переробка;
- Б) захоплення;
- В) спадкування;
- Г) набуття права власності за давністю.

17. Витребування своєї речі неволодіючим власником від володіючого не власника називається:

- А) реституцією;
- Б) віндикацією;
- В) манципацією;
- Г) інтенцією.

18. Для усунення перешкод, що заважали власнику нормально здійснювати своє право власності застосовувався:

- А) манципний позов;
- Б) публіціанський позов;
- В) неманципний позов;
- Г) негаторний позов.

19. До видів прав на чужі речі не відноситься:

- А) сервітут;
- Б) суперфіцій;
- В) легат;
- Г) емфітевзис.

20. Речове право певної особи користуватися і вилучати прибутки з чужої неспоживної речі без зміни її субстанції називалось:

- А) узуфрукт;
- Б) узус;
- В) деус;
- Г) квазіделікт.

21. Правове відношення, внаслідок якого одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб друга сторона (боржник) що-небудь зробила, дала або надала називається:
 А) договір;
 Б) контракт;
 В) зобов'язання;
 Г) синалагма.
22. До засобів забезпечення зобов'язань не відноситься:
 А) завдаток;
 Б) неустойка;
 В) охорона;
 Г) поручительство.
23. Договір, який набуває чинності на момент досягнення угоди про предмет договору без виконання яких-небудь додаткових формальностей називався:
 А) вербальним;
 Б) факультативним;
 В) реальним;
 Г) консенсуальним.
24. Зобов'язання, що виникали з цивільних правопорушень, називались:
 А) пакти;
 Б) делікти;
 В) зобов'язання з безпідставного збагачення;
 Г) квазіконтракти.
25. Різновид спадкового наступництва, відповідно до якого до окремих осіб переходили лише права спадкодавця, не обтяжені обов'язками, називався:
 А) універсальним наступництвом;
 Б) сингулярним наступництвом;
 В) преторським спадкуванням;
 Г) спадковою трансмісією.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

У завданнях правильну відповідь позначаєте тільки

	А	Б	В	Г		А	Б	В	Г		А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐	1	☐	☐	☐	☐	1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	2	☐	☐	☐	☐	2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	3	☐	☐	☐	☐	3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	4	☐	☐	☐	☐	4	☐	☐	☐	☐
5	☐	☐	☐	☐	5	☐	☐	☐	☐	5	☐	☐	☐	☐
6	☐	☐	☐	☐	6	☐	☐	☐	☐	6	☐	☐	☐	☐

7	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	7	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	7	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
8	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	8	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	8	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
9	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	9	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	9	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
10	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	10	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	10	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
11	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	11	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	11	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
12	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	12	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	12	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
13	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	13	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	13	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
14	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	14	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	14	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
15	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	15	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	15	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
16	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	16	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	16	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення дисципліни «Римське цивільне право» викладачем використовуються метод контролю у вигляді написання модуля (залік).

Контроль знань здобувачів вищої освіти

Контроль та оцінювання теоретичних знань та практичних навичок здобувачів вищої освіти протягом вивчення дисципліни відбувається за результатами тестування, розв'язання юридично-практичних завдань, обговорення конкретних ситуацій, а також у процесі контролю самостійної роботи.

Робоча програма передбачає застосування трьох форм контролю знань здобувачів вищої освіти:

- поточний контроль проводиться за кожною темою шляхом тестування, перевірки індивідуальних та колективних завдань, обговорення конкретних ситуацій, перевірки завдань для самостійної роботи, кожне з яких оцінюється за відповідними критеріями у балах.

- модульний контроль проводиться за певним блоком тем шляхом тестування, виконання контрольної роботи.

- підсумковий контроль. Формою підсумкового контролю залік.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти враховується їх наступне ранжування:

I рівень знань. Здобувач вищої освіти володіє усім обсягом навчального матеріалу на теоретично-репродуктивному рівні

II рівень знань. Здобувач вищої освіти володіє повним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань для формування висновків, не завжди здатний асоціювати теоретичні знання з практичними прикладами

III рівень знань. Здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює власні думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань аудиторної і самостійної роботи.

Порядок переведення оцінок у систему ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	ОЦІНКА А ECTS	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
64-74	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет римського права.
2. Періоди розвитку римського права.
3. Системи римського приватного права: *jus civile*, *jus gentium*, *jus praetorium*.
4. Поняття та співвідношення *jus privatum* та *jus publicum*.
5. Відмінність римського приватного права від римського цивільного права.
6. Історична роль римського приватного права та його значення для сучасної цивілістики.
7. Відмінність пандектної системи від інституційної.
8. Поняття та види джерел права.
9. Звичай як джерело римського права.
10. Постанови народних зборів, постанови сенату.
11. Закони XII таблиць.
12. Преторські едикти як джерело римського права.
13. Діяльність юристів як джерело правотворення.
14. Кодифікація Юстиніана.
15. Інституції та їх зміст.
16. Дигести Юстиніана.
17. Кодекс та його зміст.
18. Види імператорських конституцій.
19. Роль претора в судочинстві Стародавнього Риму.
20. Виникнення державного суду.
21. Поняття та види римського цивільного процесу.
22. Види позовів.
23. Легісакційний процес: поняття та загальна характеристика.
24. Загальна характеристика формулярного процесу.
25. Загальна характеристика екстраординарного процесу.
26. Особливі засоби преторського захисту.
27. Позовна давність.
28. Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність.
29. Правоздатність за римським правом.
30. Поняття та види дієздатності.
31. Обмеження дієздатності.
32. Правовий статус римських громадян.
33. Правовий статус латинів і перегринів.
34. Правовий статус вільновідпущеників і колонів.
35. Правове становище рабів.
36. Рабський пекулій.
37. Поняття та види юридичних осіб.
38. Сімейний стан.
39. Римська сім'я. Види споріднення в римській сім'ї (агнати, когнати).
40. Поняття та види шлюбу.
41. Умови вступу до шлюбу.
42. Шлюб з чоловічою владою *cum manu*.
43. Шлюб без чоловічої влади *sine manu*.
44. Конкубінат.
45. Підстави припинення шлюбу.
46. Особисті та майнові відносини подружжя в шлюбі.
47. Правові відносини батьків і дітей.
48. Встановлення та припинення батьківської влади.
49. Опіка та піклування.
50. Поняття речового права.
51. Поняття та класифікація речей в римському приватному праві.
52. Поняття та види володіння.

53. Володіння і тримання.
54. Захист володіння.
55. Поняття та зміст права власності.
56. Відмінність права власності від володіння.
57. Види права власності.
58. Набуття права власності.
59. Поняття манципації.
60. Відмінність похідного від первинного права власності.
61. Відмінність преторської власності від квіритської.
62. Правомочності власника.
63. Способи захисту права власності.
64. Поняття та види прав на чужі речі.
65. Поняття та види сервітутів.
66. Зміст права земельних сервітутів.
67. Виникнення і втрата сервітутів.
68. Суперфіцій та емфітевзис.
69. Поняття та види застави.
70. Поняття іпотеки.
71. Поняття зобов'язання.
72. Кредитор та боржник як сторони в зобов'язанні.
73. Види зобов'язань.
74. Підстави виникнення зобов'язань.
75. Умови припинення зобов'язань.
76. Вина та її форми.
77. Забезпечення виконання зобов'язань.
78. Прострочення виконання зобов'язання.
79. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання.
80. Поняття договору за римським правом.
81. Види договорів.
82. Умови дійсності договорів.
83. Вербальні контракти: поняття та загальна характеристика.
84. Літеральні контракти: поняття та загальна характеристика.
85. Реальні контракти: поняття та загальна характеристика.
86. Консенсуальні контракти: поняття та загальна характеристика.
87. Поняття та види безіменних контрактів.
88. Пакти та їх види.
89. Квазіконтракти: поняття та загальна характеристика.
90. Делікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
91. Квазіделікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
92. Основні поняття інституту спадкування.
93. Спадкування за законом.
94. Спадкування за заповітом.
95. Зміст та форма заповіту.
96. Відкриття та прийняття спадщини.
97. Спадкова трансмісія.
98. Прийняття спадщини та його наслідки.
99. Легат: поняття та загальна характеристика.
100. Фідеїкоміс: поняття та загальна характеристика.
101. Лежача спадщина, її правовий режим. Відумерла спадщина.
102. Відповідальність спадкоємця за борги спадкодавця.
103. Поняття, форми та типи рецепції.
104. Рецепція Римського приватного права в сучасному українському праві

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Робоча програма дисципліни.
2. Конспект лекцій дисципліни.
3. Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Античная литература. Рим: Антология / Сост. Н.А. Федоров, В.И.Мирошникова. – 2-е изд. – 1988. – 720 с.
2. Античная литература. Хрестоматия. – К., 1968. – 611 с.
3. Бартошек М. Римское право: Понятие, термины, определения. Перевод с чешск. – К., 1989.
4. Боголепов Н. П. Учебник истории римского права / Под редакцией и с предисловием В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 2013. — 568 с. (серия «Русское юридическое наследие»).
5. Боголепов Н.П. Учебник истории римского права. – М.: Зерцало, 2004. – 538 с.
6. Бойко А.И. Римское и современное уголовное право: Монография. СПб: Юридический центр Пресс, 2003.-259с.
7. Бокщанин А.И. Истоковедение Древнего Рима: Уч. пособие. – М., 1981. – 160 с.
8. Гарридо Мануэль Хеус Гарсиа. Римское частное право: казусы, иски, институты. – М.: Статут, 2005. – 810 с.
9. Гражданское и семейное право стран, которые развиваются.: Учеб. пособие. / Под ред. Пучинского и Безбаха. – М., 1989. – 208 с.
10. Гражданское торговое и семейное право капиталистических стран. Уч. пособ. / Под ред. В.П.Мозолина, М.И. Кулагина. – М., 1980. – 382 с.
11. Гражданское торговое и семейное право капиталистических стран: Сборн. нормат. актов: гражд. торг. кодексы: Уч. пособие. – М., 1986. – 336 с.
12. Гражданское уложение. Обязательство. Проект. – Т. 5. (С объяснениями).
13. Гримм Д.Д. Лекции по догме римского права. – М.: Зерцало, 2003.
14. Дигесты Юстиниана: Выбранные фрагменты в пер. и с примечаниями И.С. Перетерского. – М., 1984.
15. Древнее право.-М: Спарк, 1998.-256с.
16. Зайков А. В. Римское частное право в систематическом изложении. Учебник. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2012. 480 с.
17. Зом Р. Институты. Учебник истории и системы римского гражданского права. – СПб 1900-1910. – Вип. 1-2.
18. Избранные труды по римскому и гражданскому праву.-М.: Центр ЮрИнфоР, 2004.-765с.
19. Иоффе О.С. Юриспруденция Древнего Рима.// Иоффе О.С. Избранн. Труды по гражданскому праву.-М.,2003.-с. 16-45.
20. Иоффе О.С., Мусин В.А. Основы римского гражданского права. – Л., 1974.
21. История Давнего Рим / Под ред. В.І. Кузищина. – М., 1981.
22. История Древнего Рима: Учеб. пособие / Под ред. А.Г. Бокщанина. – М., 1981. – Часть II. Греция и Рим. – 431 с.
23. Кизлова Е.С. Римское залоговое право и проект гражданского кодекса Украины // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998. – С.141-145
24. Кизлова Е.С. Римское залоговое право и проект гражданского кодекса Украины // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
25. Косарев А.И. Римское право. – М.: Юридическая литература, 1986.- 157с.

26. Косарев А.И. Этапы рецензии римского права // Советов. гос. и право. – 1983. – №7.
27. Кофанов Л.Л. Атрибуты власти магистратов в архаическом Риме. // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.-157с.
28. Кофанов Л.Л. Сакральная клятва как гарантия частных и публичных контрактов // Право в средневековом мире: Сборник статей. – Вып.2-31. – С-Пб.: Алетейл, 2001.
29. Кривцов А.С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и современном гражданском праве. – М.: Статут, 2003. – 314 с.
30. Кудинов О.А. Введение в римское право: Учебное пособие / О. А. Кудинов. - 3-е изд. - М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2012. - 220 с.
31. Кудряшов И.В. Римское право: Конспект лекций. – М.: Приор, 2004. – 128с.
32. Лукреций. О природе вещей (Статьи и комментарии). Фрагменты Эпикура и Эпидокла. / Слож. Ф.А. Петровский. – М., 1947.
33. Макеев В.В., Головкин А.Г. Частное право Древнего Рима: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: МарТ, 2003. – 256 с.
34. Махлаюк А.В.К характеристике военного мятежа в Древнем Риме.// Право в средневековом мире. - Спб., 2001. - С. 290-309.
35. Маяк И.Л. Понятия власти и собственности у Авла Геллия // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк.
36. Муромцев С.А. Гражданское право Древнего Рима. – М.: Статут, 2003. – 685 с.
37. Новицкий И.Б. Основы римского гражданского права. – М.: Зерцало, 2000.-400с.
38. Новицкий И.Б. Римское право. – М., 1998.-245с.
39. Новицкий И.Б. Римское право. Учебник для вузов - Москва: Зерцало-М, 2012.- 256 с.
40. Основи римського приватного Права: Навчальний посібник. – Львів: Ред.-вид. відділ Львів, ун-ту, 2016. – 238с. <http://pravo.biz.ua/content/002/>
41. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2015. – 224 с.
42. Подопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – 2-ге вид. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 528 с.
43. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
44. Пиляева В.В. Римское частное право. – М.: Инфра-М, 2001.-192с.
45. Пиляева В.В. Римское частное право. – М.: Питер, 2002.-272с.
46. Подопригора А.А. Основы римського цивільного права. – К., 1990.
47. Подопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512с.
48. Подопригора А.А., Васильченко В.В. Категория прав на чужие вещи в римском частном праве и в проекте гражданского кодекса Украины // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
49. Покровский И. А.История римского права.- СПб : Летний сад, 1998.-660с.
50. Покровский И.А. История римского права. – С-П.: Летний сад, 1998. – 555 с.
51. Проблемы реконструкции римских юридических источников в современной науке. // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
52. Римское частное право : Проблемы истории и теории.- М.: Юристь, 1995.-175с.
53. Римское частное право.: Конспект лекций:- М., Приор, 1999.-96с.
54. Римське право / Інституції /.- Х.: Одісей, 2003.- 288с.
55. Рудоквас А.Д. Юрисдикция епископского суда в области гражданского судопроизводства Римской империи в IV в н.э. // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
56. Савельев В.А.
57. Савельев В.А. История римского частного права. – М., 1986.

58. Система римского права. Семейное право. Наследственное право. <http://pravoznavec.com.ua/books/228/35/#chlist>
59. Слипченко С.А., Смотров О.И., Кройтор В.А., Шишка Р.Б. Основы римского частного права. – Х.: Эспада, 2004.
60. Сморгачев А.М. Коллегия понтификов: частноправовые функции // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
61. Сологубова Е.В. Римский гражданский процесс. – М., 2002. – 155 с.
62. Сологубова Е.В. Римский гражданский процесс./Под.ред. М.К. Треушников. 2-е изд.-М.: Городец-изд.,2002.-157с.
63. Солопов А.И. Этимология и первоначальное значение латинского *Culpa*. // Древнее право. – №1(3). – 1998. – М.: Спарк, 1998.
64. Суворов Н.С. Об юридических лицах по римскому праву. – М.: Статут, 2000. – 299 с.
65. Трухина Н.Н. Политика и политики “Золотого века” римской республики (II в. до н.э.). – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1986. – 183 с.
66. Франчози Д. Институционный курс римского права./ Пер.с итал.; Отв.ред. Л.Л.Кофанов.-М.: Статут,2004.-428с.
67. Харитонов Е.О.Рецепция римского частного права : Теоретич. та юридик.-правові аспекти.- Одеса :, 1997.-281с.
68. Харитонов Е.О. Основы римского частного права: (Пособник для підготовки до іспитів для зайнятих, розумних та допитливих). – Х. : Одісей, 2013. – 352 с.
69. Хвостов В.М. Учебник истории римского права. – СПб, 1883. – 464 с.
70. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран.
71. Хрестоматия по истории Древнего Рима / Под ред. В.И.Кузицины. – М., 1987.
72. Хутиз М.Х. Римское частное право. – М., 1994. – 171с.
73. Черниловский З.М. Лекции по римскому частному праву. – М., 1991.
74. Черниловский З.М. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. – М.: Гардарики, 1996.

Допоміжна

1. Аксенова О. В. Римско-правовая категория *iustitia*: историко-лингвистическое осмысление / Аксенова Ольга Васильевна // История государства и права. – 2010. – № 21. – С. 9–13.
2. Алексеева, Т. А. Принципы римского права в советских конституциях / Т. А. Алексеева // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки : Научный журнал. 2012. № 4. – С. 31-39.
3. Балко О. Становлення інституту шлюбу в римському праві та у країнах романо-германського типу правової системи / Олеся Балко // Віче. – 2010. – № 12 (черв.). – С. 5–8.
4. Баркалло В. Об ответственности по гражданскому праву. Перевод с польск. – М., 1978.
5. Бостан С. К. Обман як кримінально каране діяння в Римському праві / С. К. Бостан // Держава та регіони. Серія : Право. – 2011. – № 2. – С. 5–8.
6. Бычков А. И. Смешанный договор в римском частном праве / Бычков Александр Игоревич // История государства и права. – 2011. – № 23. – С. 8–11.
7. Бычков, А. И. Смешанный договор в римском частном праве / А. И. Бычков // Ленинградский юридический журнал : Научно-теоретический и информационно-практический межрегиональный журнал. 2011. № 4. – С. 130-136.
8. Бычков, А.И. Смешанный договор в римском частном праве / Александр Игоревич Бычков // История государства и права. 2011. № 23. – С. 8-11.
9. Бышков, П.А. Права на чужие земельные участки в римском праве / П.А. Бышков // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки : Научный журнал. 2010. № 3. – С. 5-10.
10. Вергилий Буколики. Георгики. Энеида. – М., 1971. – БВЛ: Серия I. Т. 6.

11. Винниченко, Ю.В. *Iura vicinitatis* в римском частном праве / Юлия Вараздатовна Винниченко // История государства и права. 2012. № 12. — С. 27-29.
12. Вовк В. Римське право через призму культурно-правової антропології : (до постановки проблеми) / Вікторія Вовк // Підприємництво, госп-во і право. — 2011. — № 1. — С. 60–63.
13. Волков, А.В. Возникновение проблемы злоупотребления правом в древнеримской цивилистике / А.В. Волков // История государства и права. 2010. № 4. — С. 43-47.
14. Воробьев, С.М. Предпосылки развития института компенсации морального вреда на ранних этапах становления романо-германской системы права / Сергей Михайлович Воробьев // Гражданское право : Научно-практический журнал. 2010. № 2. — С. 12-15.
15. Ворсуль В. Категорія “інтерес” у римському сімейному праві / В. Ворсуль // Право України. — 2012. — № 3–4. — С. 521–528.
16. Горбунов, М.А. К вопросу о современном состоянии науки римского права / М.А. Горбунов // Вестник Российской правовой академии. 2010. № 3. — С. 77-81.
17. Гордон А. Представительство в гражданском праве. — СПб, 1879.
18. Гребенщикова, Т. Система контрактов по римскому частному праву / Татьяна Гребенщикова // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : Матер. 2-ой Междунар. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 16-17 апреля 2010 г.) : Сб. науч. тр. 2010 . 592 с. — С. 475-476.
19. Грейвзр.Я. Клавдий. — М., 1984.
20. Дебінський А. Римське право і правова культура Польщі / А. Дебінський // Право України. — 2012. — № 1–2. — С. 395–403.
21. Дождев Д. Методологические проблемы изучения римского права: индивид и гражданское общество / Д. Дождев // Вестн. древ. истории. — б. 2003. — № 2. — С. 91–111.
22. Дячук Л.В. Заборони шлюбу адміністраторів та громадян провінцій в римському праві та законодавстві Юстиніана / Л. В. Дячук // Часопис Київ. ун-ту права. — 2011. — № 3. — С. 20–23.
23. Задорожній Ю. Започаткування римським правом принципів права у країнах романо-германської правової сім'ї / Ю. Задорожній // Право України. — 2010. — № 3. — С. 272–276.
24. Задорожній Ю. Перспективи використання римського права у цивільному законодавстві України / Ю. Задорожній // Право України. — 2008. — № 10. — С. 149–153.
25. Захарова Д. И. Эстраординарный римский гражданский процесс как наиболее технологическое средство для защиты прав / Захарова Дарья Игоревна // История государства и права. — 2011. — № 23. — С. 6–8. 13.
26. Исаев, И. А. Наследие римской идеи Макиавелли / Игорь Андреевич Исаев // История государства и права. 2013. № 7. — С. 2-7.
27. Исаев, И.А. "Дух римского права" и историческая школа права / Игорь Андреевич Исаев // История государства и права. 2012. № 13. — С. 23-27.
28. Кареев Н. Государство – город античного мира. — СПб, 1905.
29. Качур В.О. Природні умови обмеження правосуб'єктності фізичних осіб у Стародавньому Римі / Віра Олегівна Качур // Часопис Київ. ун-ту права. — 2010. — № 3. — С. 8–12.
30. Кияшко, В. Некоторые вопросы предъявления виндикационного и негаторного исков / Владислав Кияшко // Право и экономика. 2010. № 1. — С. 63-67.
31. Кнабе Г.С. Корнелий Тацит. Время. Жизнь. Книги. — М., 1981. — 208 с.
32. Колибабчук, Н. К. Формирование института юридических лиц в Древнем Риме / Н. К. Колибабчук // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 66-69.
33. Кононенко В. П. Прецедент у Римському праві / В. П. Кононенко // Проблеми законності : академіч. зб. наук. праць / Нац. юридич. акад. України імені Ярослава Мудрого. — Харків, 2010. — Вип. 108. — С. 21–29.
34. Корнелий Непот. О знаменитых иностранных полководцах. Из книги о римских историках // Перевод с латинськ. и комент. Н.Н.Трухиной. — М., 1982. — 208 с.

35. Кофанов Л.Л. *Jus gentium* и международные суды античности // Древнее право (научн. журнал). - 2009. - № 2 (24). - С. 58 - 84.
36. Кофанов Л.Л. Обязательственное право в архаическом Риме (VI -IV вв. до н.э.). - М., 1994. - 240 с.
37. Кривцов А.С. Общее учение об убытках. - Юрьев, 1902. - 219 с.
38. Марей, А.В. К осмыслению феномена рецепции римского права: формирование *ius commune* в Западной Европе в XII - XIV вв. / Александр Владимирович Марей // Государство и право* : Журн. Рос. акад. наук. 2012. № 5. — С. 96-102.
39. Медведев, С. Н. Проблемы римского владения / С. Н. Медведев // Северо-Кавказский юридический вестник. 2012. № 1. — С. 65-69.
40. Медведев, С.Н. *Laesio enormis* в римском и современном гражданском праве / С.Н. Медведев // Северо-Кавказский юридический вестник. 2010. № 2. — С. 33-35.
41. Назаренко В. Поняття, сутність та тенденції розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми від стародавнього Риму до сучасності / Вячеслав Назаренко // Підприємництво, госп-во і право. - 2010. - № 5. - С. 7-11.
42. Остроумов, Н. В. Перспективы российского гражданства законодательства при использовании римского института "эмфитевзис" / Николай Владимирович Остроумов // Право и государство: теория и практика : Научно-практический и информационно-аналитический ежемесячный журнал. 2013. № 3. — С. 60-62.
43. Пассек Е. Неимущественный интерес в обязательстве: Дис. для получения степени Магистра Римского права. - Юрьев.
44. Підпригора О. Римське право як підгрунття юридичної освіти / О. Підпригора // Право України. - 2000. - № 1. - С. 117-120.
45. Покровский И.А. Абстрактный и конкретный человек перед лицом гражданского права. - СПб, 1913. - 24с.
46. Покровский И.А. История Римского права. Изд. 2-е. - Петроград, 1915. - 578 с.
47. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. - Петроград, 1917.
48. Полдников Д. Ю. О значении некоторых терминов Римского договорного права / Д. Ю. Полдников // Правоведение. - 2010. - № 2. - С. 153-166.
49. Полдников, Д. Ю. К проблеме формирования принципа *acta sunt servanda* в традиции западноевропейского *ius commune* / Д. Ю. Полдников // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 36-39.
50. Рехтина И. В. Правовая определенность (*res iudicata*) в истории права Древнего Рима / Рехтина Ирина Владимировна // История государства и права. - 2011. - № 22. - С. 43-46.
51. Рыжук, Е.В. Защита деловой репутации в римском праве: связь с современностью /
52. Римське право і сучасність [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2019 р. / [за заг. ред. Є. О. Харитонова ; упоряд.-уклад.: М. В. Кучеренко, В. С. Лоншакова] ; Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", Каф. цивіл. права. - Одеса : Фенікс, 2019. - 295,
53. Екатерина Викторовна Рыжук // Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України : Матер. круглого столу 12 травня 2012 р. 2012 . 184 с. — С. 137-139.
54. Савельев, В. А. Владение в римском классическом праве и современное законодательство / Вячеслав Александрович Савельев // Журнал российского права. 2013. № 1. — С. 87-95.
55. Савельев, В.А. Сервитуты и usufruct в римском классическом праве / Вячеслав Александрович Савельев // Журнал российского права. 2011. № 11. — С. 92-102.
56. Сергеев, Д. Б. От древнеримской муниципии - к современному муниципальному образованию. От "прообраза" юридического лица - к юридическому лицу публичного права? / Дмитрий Борисович Сергеев // История государства и права. 2013. № 1. — С. 7-11.
57. Слободян С. А. Естественное начало существования физического лица по римскому праву / Слободян Станислав Александрович // История государства и права. - 2011. - № 23. - С. 2-6.

58. Слободян С. А. Искусственное начало существования физического лица по римскому праву / Слободян Станислав Александрович // История государства и права. – 2012. – № 4. – С. 11–17.
59. Словарь античности. Пер. с нем. – М., 1989. – 704 с.
60. Словарь латинских крылатых слов / Под ред. Боровского. – М., 1982. – 959 с.
61. Соломахина, Е. А. Строеение римской семьи / Е. А. Соломахина // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 72-74.
62. Танимов, О. В. Фикции в древнеримском праве / Олег Владимирович Танимов // История государства и права. 2013. № 12. — С. 21-26.
63. Тацит К. Анади. – Л., 1970 – Т. 1.11.
64. Угурчиева, Х.О. К вопросу о нравственности в римском праве / Х.О. Угурчиева // Актуальные проблемы экономики и права : Научный журнал. 2011. № 2. — С. 158-162.
65. Халабуденко, О. А. Iura in re aliena: от римского права к современному гражданскому праву / О. А. Халабуденко // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 44-46.
66. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. – М., 1974.
67. Цунео И. Современное право Японии. – М., 1989.
68. Чирихин И. Солидарность в обязательствах. – Казань, 1988. – 104 с.
69. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. – М., 1982. – 238 с.

Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського www.nbuv.gov.ua

Національна парламентська бібліотека www.alpha.rada.kiev.ua

Електронна бібліотека Львівської комерційної академії www.dev.lac.lviv.ua/lib

Наукова бібліотека імені Максимовича www.lib-gw.univ.kiev.ua

Дніпропетровська обласна наукова бібліотека www.libr.dp.ua

Вінницька державна обласна універсальна наукова бібліотека імені К.А.Тімірязєва www.library.vinnitsa.com

Львівська електронна бібліотека імені В.Стефаника www.lsl.lviv.ua

Одеська державна наукова бібліотека імені М.Горького www.ognb.odessa.ua

Велика економічна бібліотека www.economics.com.ua

Електронна бібліотека www.lib.com.ua